

YAZAR ADI-SOYADI: HALİL UÇAL

BAŞLIK: AVRUPA BİRLİĞİ SÜRECİNDE KIBRIS MESELESİ VE TÜRKİYE İLE GÜNEY KIBRIS ARASINDAKİ POTANSİYEL TİCARETİN ÇEKİM TEORİSİ YÖNTEMİ İLE TAHMİNİ

ÖZET

Türkiye'nin dış ilişkilerinde en önemli konulardan biri Avrupa Birliği diğeri de Kıbrıs Meselesidir. 2003 yılında yaşanan genişleme süreciyle Güney Kıbrıs'ın bütün adayı temsil edecek şekilde Kıbrıs Cumhuriyeti olarak AB üyeliğine kabulü ile Kıbrıs Meselesi artık Avrupa birliği süreci içinde değerlendirilen bir sorun haline gelmiştir. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile ikili ilişkiler kurmayan Türkiye'nin Gümrük Birliği çerçevesinde havaalanlarını ve limanlarını Güney Kıbrıs uçak ve gemilerine açması istenmiştir. Adadaki sorunlar çözülmeden Türkiye'nin bu durumu kabullenmesi Güney Kıbrıs için siyasi bir zafer olacaktır. Ancak küçük bir ada devleti olan ve dışarıya bağımlılığı çok fazla olan Güney Kıbrıs için bu yeni durum sadece siyasi değil ekonomik anlam da içermektedir. Bu çalışmada, iki ülke arasında normal ikili ilişkiler olduğu varsayımı altında iki ülke arasındaki ticaret hacmi tahmini yapılmıştır. Bu tahmin için de uluslar arası ticarete daha önce de kullanılmış olan "Çekim Teorisi"nden faydalanılmıştır. Çekim teorisi birçok çalışmada ülkelerin dış ticaret özelliklerinin ve dış ticaretini etkileyen faktörlerin belirlenmesinde yardımcı olmuştur. Çalışmada elde edilen sonuçlarda tahminde kullanılan değişkenlerin Türkiye'nin dış ticaretindeki etkinliği ölçülmüştür. Türkiye ile Güney Kıbrıs arasındaki potansiyel ticaret tahminleri Türkiye'nin dış ticaretini önemli miktarda artırmamaktadır. Ancak aynı değerler Güney Kıbrıs'ın dış ticaretinde çok önemli oranlara ulaşmaktadır. Elde edilen sonuçlara göre Türkiye Güney Kıbrıs'ın ticaret yaptığı belli başlı ülkelerden biri olma potansiyelindedir. Bu da, Güney Kıbrıs'ın hedefinin sadece siyasi değil ekonomik kazanç da olduğunu göstermektedir.

ANAHTAR SÖZCÜKLER

Çekim Teorisi, Kıbrıs Meselesi, Dış Ticaret, Avrupa Birliği

NAME and SURNAME: HALİL UÇAL

TITLE: THE CYPRUS ISSUE IN THE PROCESS OF EUROPEAN UNION AND PREDICTING THE POTENTIAL TRADE VOLUME BETWEEN TURKEY AND SOUTH CYPRUS BY USING GRAVITY THEORY

ABSTRACT

The European Union and the Cyprus Issue are the two main subject in international relations of Turkey. In the expansion process of EU in 2003, the Greek Cypriots was accepted as the only representative state of the Island. After that, the Cyprus Issue has become one of the main subject which is started to be discussed in EU process. Turkey, which has no political and economic relations with Greek Cypriots, has to allow Greek Cypriots' airlines and ships to use Turkish ports as a result of Customs Union. If Turkey accepts this new situation before the solution in the island, this will be a political victory for Greek Cypriots. However, this situation has not only a political meaning but also an economic meaning for the Greek Cypriots. This is because, Greek Cypriot is a small island which is mainly dependent to abroad in external trade. In this study, potential trade gains are predicted for two countries under the assumption of normal relations. The Gravity Theory, which has used in several international trade studies, is used for this prediction. In many studies, the Gravity Theory has been very useful to find the countries' potential external trade and the determinants of the external trade. In this study, the determinants of Turkey's external trade are measured and used to find potential external trade between Turkey and Greek Cypriots. The predicted potential trade volume does not seem to increase Turkey's bilateral trade very much. However, the same volume reaches very important portions in Greek Cypriots' external trades. According to the estimation results, Turkey has a potential to be one of the main trade partners of Greek Cypriots. This conclusion shows that Greek Cypriots' aim is not only political but also economical.

KEYWORDS

Gravity Theory, Cyprus Issue, External Trade, European Union

ÖN SÖZ

Öncelikle tez çalışmam süresince, bana yol gösteren, beni teşvik eden, yardımlarını ve desteğini benden hiçbir zaman esirgemeyen değerli danışmanım Sayın Yrd. Doç Dr. Şakir GÖRMÜŞ'e teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca, tez dönemim boyunca değerli tavsiye, yardım ve desteklerini esirgemeyen İktisat Bölüm Başkanı Sayın Doç Dr. Fuat ERDAL ve Sayın Yrd. Doç. Dr. Recep TEKELİ'ye teşekkürlerimi sunarım.

Tez çalışmam süresince bana gerekli imkânları sağlayan Adnan Menderes Üniversitesi'ne ve özellikle İktisat Bölümü'ne teşekkür ederim.

Son olarak, bu yoğun çalışma süresince manevi desteğini benden esirgemeyen sevgili eşim Hülya UÇAL'a sonsuz sevgi ve teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖN SÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	iv
TABLolar LİSTESİ	vi
EKLER LİSTESİ	vii
KISALTMALAR	viii
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: TÜRKİYE–AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ VE KIBRIS MESELESİ	3
1.1. AVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİ	4
1.1.1. AB Gelişim Süreci	4
1.1.2. Türkiye'nin AB Üyelik Süreci	6
1.2. KIBRIS MESELESİ VE TARİHSEL GELİŞİMİ	9
1.2.1. Yakın Tarihte Kıbrıs Meselesi	9
1.2.2. Kıbrıs Rum Yönetimi'nin AB Üyelik Süreci.....	11
1.2.3. Türkiye'nin Kıbrıs Politikası ve Güney Kıbrıs ile İlişkiler.....	12
2. BÖLÜM: TÜRKİYE VE KIBRIS ADASI'NIN EKONOMİSİ	15
2.1. TÜRKİYE EKONOMİSİ VE DIŞ TİCARETİ.....	15
2.1.1. Türkiye Ekonomisi.....	15
2.1.2. Türkiye Dış Ticareti	17
2.2. KIBRIS ADASI'NIN EKONOMİSİ VE DIŞ TİCARETİ.....	21
2.2.1. KKTC Ekonomisi	21

2.2.2. KKTC Dış Ticareti	25
2.2.3. Güney Kıbrıs Ekonomisi	27
2.2.4. Güney Kıbrıs Dış Ticareti	28
3. BÖLÜM: YERÇEKİMİ TEORİSİ VE TÜRKİYE-GÜNEY KIBRIS TİCARET TAHMİNİ İÇİN UYGULANMASI.....	31
3.1. YERÇEKİMİ TEORİSİ VE GEÇMİŞ UYGULAMALAR	31
3.2. METODOLOJİ VE DATA	37
3.3. TAHMİN	41
3.3.1. Tahmin Sonuçları	41
3.3.2. Potansiyel Ticaret Hacminin Tahmini	47
4. BÖLÜM: SONUÇ VE DEĞERLENDİRMELER	51
KAYNAKÇA	53
EKLER.....	56
ÖZ GEÇMİŞ.....	72

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 2.1: Türkiye'nin GSYİH Verileri ve Büyüme Oranı	16
Tablo 2.2: Türkiye'nin İşsizlik ve Enflasyon Oranları.....	17
Tablo 2.3: Yıllara Göre Türkiye'nin Dış Ticareti.....	18
Tablo.2.4: Türkiye'nin Dış Ticaretin Ülke Gruplarına Göre Dağılımı.....	20
Tablo 2.5: KKTC'nin Reel Büyüme Hızı ve Enflasyon Oranı.....	22
Tablo 2.6: KKTC'nin Bütçe Verileri.....	23
Tablo 2.7: KKTC'nin İşgücü Sektörel Dağılımı	24
Tablo2.8: KKTC'nin Kişi Başı GSMH ve Enflasyon Oranları	25
Tablo 2.9: KKTC'nin İthalat Yaptığı Ülke Grupları	26
Tablo 2.10: KKTC'nin Yıllara Göre Dış Ticaret Verileri.....	27
Tablo 2.11: GKRY'nin Enflasyon, İşsizlik ve GSYİH Verileri	28
Tablo 2.12: GKRY'nin Yıllara ve Ülkelere Göre İthalat ve İhracat Dağılımı.....	29
Tablo 3.1: 1996 Yılı için Model Tahminleri.....	42
Tablo 3.4: Türkiye-Güney Kıbrıs Arasındaki Ticaret Hacmi Tahminleri.....	50

EKLER LİSTESİ

Ek 1: Analiz İçin Verileri Kullanılan Ülkeler	56
Ek 2: Kukla Değişken İçin Kullanılan Ülkeler.....	57
Ek 3: 1996 Yılı İçin Yapılan Regresyon Analizi Sonuçları	58
Ek 4: 1999 Yılı İçin Yapılan Regresyon Analizi Sonuçları	61
Ek 5: 2003 Yılı İçin Yapılan Regresyon Analizi Sonuçları	64
Ek 6: 2003 Yılı Model 4 için Gerçek, Tahmin ve Hata Tablosu	67

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
BAE	: Birleşik Arap Emirlikleri
CYP	: Kıbrıs Poundu (Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Para Birimi)
DPÖ	: Devlet Planlama Örgütü
EFTA	: Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi
EU	: European Union(Avrupa Birliği)
EXP	: Ters Logaritma
GDP	: Gross Domestic Product(Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla)
GKRY	: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
GNP	: Gross National Product(Gayri Safi Milli Hâsıla)
GSMH	: Gayri Safi Milli Hâsıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
IMF	: International Monetary Fund(Uluslararası Para Fonu)
İKÖ	: İslam Konferansı Örgütü
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
NAFTA	: Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi
NATO	: Kuzey Atlantik Paktı
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
TPI	: Trade Policy Index(Ticaret Politikası Endeksi)
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
YTL	: Yeni Türk Lirası
\$	: ABD Doları

GİRİŞ

Avrupa Birliği, 2003 yılında 10 ülkenin daha üyeliğe kabulü ile birlikte önemli bir genişleme gerçekleştirmiştir. Yeni üye olan ülkelerden birinin de Güney Kıbrıs Rum Kesimi olması ve adanın tamamını temsil edecek şekilde üyeliğe kabul edilmesi üyelik sürecindeki Türkiye için de önemli bir sorunu ortaya çıkarmıştır. AB ile müzakerelere başlayarak önemli yeni bir aşamaya geöen Türkiye, ticari anlamda AB ile ticari entegrasyonu 1996'da Gümrük Birliği'nin yürürlüğe girmesi ile büyük ölçüde sağlamıştır. Avrupa Birliğine yeni katılımlar ile birlikte Gümrük Birliği de genişleyecektir. Kıbrıs Rum Kesimi AB üyeliğine kabul edilmekle birlikte otomatik olarak Gümrük Birliği'nin de üyesi olmuştur. AB Güney Kıbrıs Rum Kesimi ile herhangi bir ekonomik ve siyasi ilişki kurmayan Türkiye'den Gümrük Birliği çerçevesinde Türk liman ve havaalanlarını bu ülkenin gemi ve uçaklarına açılmasını istemiştir. Bu sorun genellikle siyasi açıdan ele alınmakta ve olayın ekonomik boyutu ihmal edilmektedir. Bu çalışmada olayın ekonomik boyutu incelenecektir.

Uluslar arası ticaret teorileri göstermektedir ki serbest ticaret koşullarının oluşması halinde dış ticaret ülkelerin refahını artıracaktır. Bu tezin amacı Türkiye ile Güney Kıbrıs Rum Kesimi'nin ticaret yaptığı varsayımı altında, iki ülke arasındaki ticaret hacminin ne kadar olabileceği sorusunu cevaplamaya çalışmaktır. Bütün uluslar arası ticaret teorilerinin serbest ticaretin ülkelerin refahını olumlu yönde etkileyeceğini ifade ettiği düşünülürse bu konu araştırılmaya değerdir.

Bu tez 4 ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Türkiye ile Avrupa Birliği ilişkileri ve Kıbrıs sorunu ortaya konulacaktır. Türkiye'nin AB ile tarihten günümüze ilişkileri ve Türkiye'nin AB üyelik sürecinde yaşadıkları anlatılacaktır. Daha sonra da Kıbrıs sorununun tarihsel gelişimi ve Türkiye'nin AB üyelik sürecinde Kıbrıs sorununa değinilecektir.

İkinci bölümde Türkiye'nin ve Kıbrıs Adasının ekonomik görünümü ortaya konulacaktır. Öncelikle Türkiye'nin son yıllarda yaşadığı ekonomik gelişmeler ve dış ticaretindeki hızlı artıştan bahsedilecektir. Daha sonra da Kıbrıs'ta bulunan Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin ekonomik ve ticari görüntüsü aktarılacaktır.

Üçüncü bölümde ise çalışmada kullanılacak olan Çekim Teorisi'nden bahsedilecek ve geçmişteki çekim teorisi çalışmalarından örnekler verilecektir. Daha sonra da çekim teorisi Türkiye dış ticaretine uygulanacak, sonuçlar analiz edilecek ve elde edilen sonuçlar Türkiye ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi arasındaki potansiyel ticaret hacminin tahmininde kullanılacaktır.

Son bölümde ise sonuçların Türkiye ve Güney Kıbrıs açısından etkileri tartışılacak ve değerlendirilecektir.

1. BÖLÜM TÜRKİYE–AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ VE

KIBRIS MESELESİ

Türkiye'nin Avrupa Birliği ile olan ilişkileri 50 yıl öncesine dayanmasına rağmen son yıllarda üyelik süreciyle birlikte Kıbrıs Meselesi AB ile olan ilişkilerde önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin adanın tamamını temsil eden bir ülke olarak 2004'te üyeliğe kabulüyle birlikte, Türkiye-AB ilişkileri çok farklı ve zorlu bir yola girmiştir. Aslında Kıbrıs meselesinde bir taraf olan Yunanistan'ın 1981'de topluluğa üye olması Kıbrıs konusunda Türkiye açısından dengeleri olumsuz yönde etkilemiş ve karşı taraf bir adım öne geçmiştir. Daha sonra da, Yunanistan AB üyesi olarak Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'ne birlik içinde desteğini sürdürmüş ve adada kalıcı bir çözüme ulaşılmadan Güney Kıbrıs'ın birliğe üyeliğini sağlamıştır. Sonuç olarak, AB üyeliğine aday olan Türkiye'nin karşısında, tanımadığı bir ülkenin üyesi olduğu bir birlik bulunmaktadır. AB ile müzakereler aşamasına gelen Türkiye son zamanlarda Gümrük Birliği anlaşmasının yeni üyelere de genişletilmesinin istenmesi ile kendisini Kıbrıs meselesinde zor bir durumda bulmuştur. 1995 yılında varılan anlaşmayla tam üyelik olmadan Gümrük Birliği'ne giren Türkiye, ticari ve ekonomik anlamda AB'ye yaklaşımda önemli bir adım attığını düşünmüş olsa da ne yazık ki yeni oluşan durumda Gümrük Birliği tam üyeliğin önündeki en büyük engellerden birisi haline gelmiştir. Adanın tek hâkimi olarak kabul etmediği Rum Yönetimi ile Gümrük Birliğini uygulamasının oradaki meşru olmayan yönetimi tanınması anlamına geleceğini düşünen Türkiye, limanlarını Rum gemi ve uçaklarına açmamakta ısrar etmiş ve müzakerelerin sekteye uğramasına ve sonuç olarak da üyeliğinin tehlikeye girmesine neden olmuştur.

Netice itibariyle Türkiye-AB ilişkileri eskisinden çok daha ileri bir düzeye gelmesine rağmen Kıbrıs sorunu nedeniyle de kopma noktasına kadar gelmiştir. Bu bölümde Avrupa Birliği'nin oluşum süreci ve Türkiye ile AB arasındaki ilişkilerin tarihsel gelişimi ile “Kıbrıs Sorunu” incelenecektir.

1.1. AVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİ

Bu bölümde Avrupa Birliği'nin oluşumu ve günümüze kadar olan gelişim süreci anlatılacaktır. Ayrıca Türkiye'nin Avrupa Birliği ile ilişkilerine başladığı dönemden günümüze kadar geçen süreç incelenecektir.

1.1.1. AB Gelişim Süreci

Avrupa Birliği'nin temelleri 2. Dünya Savaşı'ndan sonra en önemli iki madde olan kömür ve çelik endüstrisinin kontrolü amacıyla kurulan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu ile atılmıştır. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu, 18 Nisan 1951'de Belçika, Almanya, Fransa, Hollanda, Lüksemburg ve İtalya arasında imzalan Paris Antlaşmasıyla kurulmuştur. Yine bu ülkelerin imzaladığı 25 Mart 1957 tarihli Roma Antlaşması ile bir başka topluluk daha, Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (Euratom) eklenmiş ve bu anlaşmayla, aynı tarihte Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) kurulmuştur. 1958'de yürürlüğe giren Roma Antlaşması üye ülkeler arasında öncelikle gümrük birliğini, yani malların gümrük vergisi ödenmeksizin üye ülkeler arasında serbestçe alınıp satılmasını öngörmüştür.

1991 yılı sonunda Avrupa Topluluğu Konseyi'ni oluşturan on iki üye ülkenin devlet veya hükümet başkanları Hollanda'nın Maastricht kentinde toplanarak Avrupa Birliği üyesi ülkelerin ekonomik entegrasyonu için gerekli en önemli aşamayı karara bağladılar. Maastricht Antlaşması ile ekonomik ve parasal birliğin aşamaları, uygulanacak politikalar ve yapılacak kurumsal değişimler ortaya konmuştur (Seyidoğlu, 2001). Maastricht anlaşmasıyla günümüzde bazı AB ülkelerinin kullanmaya başladığı Euro'nun temelleri atılmıştır. Parasal birliğin ifadesi olan Euro'ya geçiş için üye ülkelerin uyması gereken bazı kurallar vardır. Bunlara Maastricht Kriterleri de denmektedir. Bu kriterler şunlardır:

1. Fiyat İstikrarı: Her üye ülkenin yıllık ortalama enflasyon oranı, bu alanda en iyi sonuç elde eden (fiyat artış oranları en düşük olan) üç üye ülke ortalamasının 1.5 puan fazlasını geçmeyecektir.

2. Kamu açığı: Üye ülkenin bütçe açığı, o ülke GSYİH'sının %3'ünü aşmamalıdır.

3. Kamu borçları: Üye ülkelerin kamu borçlarının onun GSYİH'sına oranı %60'ı geçmemelidir.

4. Faiz oranları: Her üyenin ortalama faiz oranı fiyat istikrarı konusunda en iyi durumdaki üç ülkenin faizlerinin ortalamasını iki puandan fazla aşmamalıdır.

5. Son iki yıl itibariyle üye ülke parasının diğer bir üye ülke parası karşısında devalüe edilmemesi gerekir.

Maastricht Anlaşması 1 Kasım 1993'te yürürlüğe girmiştir.(Seyidoğlu, 2001)

Daha sonraki yıllardan günümüze kadar olan süreçte ise diğer Avrupa ülkelerinden topluluğa katılımlar olmuştur. 1973'te Danimarka, İrlanda ve Birleşik Krallık, 1981'de Yunanistan, 1986'da Portekiz ve İspanya, 1995'te Avusturya, Finlandiya ve İsveç topluluğa katılmıştır. 2004 yılına gelindiğinde ise 10 ülkeyi daha birliğe katan en büyük genişleme süreci yaşanmıştır. 2004'te Malta, Polonya, Slovakya, Slovenya, Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Çek Cumhuriyeti ve Kıbrıs Rum Yönetimi birliğe üye olmuştur. Son olarak ise 2007'de Romanya ve Bulgaristan üye olarak kabul edilmişlerdir.

Avrupa Birliği şu anda hem siyasi hem de ekonomik anlamda ABD ve Rusya ile birlikte dünyada yeni bir güç dengesi konumuna gelmiştir. AB'nin lokomotifi konumundaki Almanya, Fransa ve İngiltere gibi büyük ülkeler AB ile birlikte dünyada yeni bir siyasi rol üstlenmişlerdir. 2002 yılında bazı üye ülkelerin "Euro" denilen ortak para birimine geçmesiyle "Parasal Birlik"e geçiş yolunda ilk adım atılmış ve ABD dolarının karşısına güçlü bir yeni para birimi çıkarılması hedeflenmiştir. Avrupa Birliği, Euro ile birlikte dünyanın ekonomik seyrini etkiler duruma gelmiştir. Şu an itibariyle 27 ülkeyi barındıran AB'de bazı siyasi sorunlar olmakla birlikte ortak değerlere sahip üye ülkeler gelecekte çok daha birbirine entegre olmuş büyük bir Avrupa ülkesine dönüşebilir. Dünyada son yıllarda yaşanan ekonomik ve siyasal gelişmelerle birlikte özellikle AB içindeki büyük ülkeler Rusya, ABD ve giderek gelişen Çin karşısında siyasi ve ekonomik açıdan ayakta durmanın ve rekabet edebilmenin tek çıkar yolu olarak Avrupa Birliği'ni görmektedirler. Üye ülkelerin kendi iç siyasi politikaları nedeniyle birliğin geleceği hakkında tam bir uzlaşma oluşmamışa benziyor. Özellikle Türkiye'nin üyelik sürecinde birlik içindeki farklı sesler AB'nin kendisine nasıl bir yön çizeceğini henüz daha bilemediğini göstermektedir. İçe kapalı Hıristiyan bir topluluk mu olacak yoksa Türkiye gibi askeri ve ekonomik anlamda güçlü bir ülkeyi de alarak daha büyük hedeflere mi gidecek? Bu sorunun cevabı açıklığa kavuşmuş değildir.

Kültürel çeşitliliğin bol olduğu Türkiye’yi hala kendi kültüründen çok farklı gören Avrupa Ülkeleri uyumsuzluktan korkuyor olabilir. Ancak belki de farklılıkların bir tehditten çok bir zenginlik katacağına inandığında AB Türkiye’yi de üyeliğe kabul edecektir.

1.1.2. Türkiye’nin AB Üyelik Süreci

Türkiye ile Avrupa Birliği ilişkilerinin başlangıcı 1959 yılına dayanmaktadır. O zamanlar topluluğun adı Avrupa Ekonomik Topluluğu olarak geçmektedir. 1959’da AET’ye üyelik başvurusunda bulunan Türkiye dört yıl sonra 1963’teki Ankara Antlaşması’yla AET ile ilişkileri resmi bir sürece taşımıştır. Adı üzerine o tarihlerde ekonomik bir topluluk olan AET Türkiye için de siyasiden çok ekonomik bir anlam taşımaktadır. Ankara antlaşması Türkiye’ye herhangi bir yükümlülük getirmemiş ancak sürecin belirlenmesinde rol oynamıştır. 1973’te Katma Protokolü’nün kabulüyle iki taraf için de belirli yükümlülükleri kapsayan geçiş süreci denilen yeni bir sürece girilmiştir. Katma Protokol’ün önemli maddelerini şu şekilde özetlenebilir: ‘Malların Serbest Dolaşımı’ başlıklı I. Kısımda (md.2-35) değinilen konular arasında, sanayi ürünleri için Gümrük Birliği kurulması, Ortak Gümrük Tarifesinin Türkiye tarafından kabulü ve miktar kısıtlamalarının kaldırılmasının esasları gibi bölümler yer alır. ‘Kişilerin ve Hizmetlerin Dolaşımı’ konusunu ele alan II. Kısımda, Türkiye ve Topluluk üyesi ülkeler arasında işçilerin serbest dolaşımı ile yerleşme hakkı, hizmet edimi ve ulaştırma başlıkları incelenmiştir. (md.36-42). ‘Ekonomi Politikalarının Yaklaştırılması’ kısmında ise, Topluluğun rekabet, vergileme ile ilgili hükümlerine ve mevzuatına Türkiye’nin nasıl uyum sağlayacağı; ekonomi ve ticaret politikalarının koordinasyonu konularına değinilir (md.43-48) (Uysal, 2001).

Geçiş sürecinde toplulukla ilişkiler siyasi ve ekonomik nedenlerle arada kesintilere uğramasına rağmen tamamen kopmamıştır. 1983’te Özal ile birlikte yeni bir döneme giren Türkiye hem siyasi hem de ekonomik anlamda Dünya’ya açılmaya başlamıştır. Yeni siyasi otorite sekteye uğrayan ve yavaşlayan Avrupa ile ilişkileri geliştirmeye çalışmış ve 1987’de topluluğa tam üyelik başvurusunda bulunmuştur. Ekonomik entegrasyonu hızlandırmak için de gümrük tarifelerinde önemli indirimlere gitmiştir. Ancak Avrupa Parlamentosu azınlık hakları ve Kıbrıs sorunu hakkında eleştirilerini sürdürmüş ve 1989’da Türkiye için verilen komisyon raporunda bu konular başvurunun reddinde siyasal nedenler olmuştur. Rapor 1990’da Bakanlar Konseyi tarafından kabul

edilmiş ve Türkiye'nin gerekli şartları sağlamadığı gerekçesiyle tam üyelik başvurusu reddedilmiştir. Demokratikleşme ve insan hakları gibi konularda yeterli düzeyde görülmeyen Türkiye ile ilişkilerin tamamen kopmasını istemeyen topluluk Gümrük Birliği sürecine devam edilmesini sağlamak için görüşmeler devam etmiştir. Sonuçta 1995'te alınan kararla Gümrük Birliği için gereken şartların tamamen yerine getirilmesiyle birlikte 1 Ocak 1996'dan itibaren Gümrük Birliği tam olarak yürürlüğe girmiş ve ticari anlamda toplulukla önemli bir uyum sağlanmıştır. Ancak Türkiye birliğe üye olmadan Gümrük Birliği'ne giren ilk ve tek ülkedir. Bu sebeple üyelerin kendi çıkarlarına göre yapılan dış ticaret düzenlemelerinin oluşumu sürecinde yer almaması ancak bu düzenleme ve kurallara uymak zorunda olmasının olumsuz etkilerini yaşamıştır (Uysal, 2001). AB ile müzakereler başladığımız bu dönemde dahi hala Gümrük Birliği'nin artıları ve eksileri hakkında çok tartışma yapılmaktadır.

1999 yılına gelindiğinde Aralık ayındaki Helsinki Zirvesi'nde Türkiye Avrupa Birliği üyeliğine aday olduğu ilan edilmiştir. Aynı zirvede diğer ülkelerle aynı kriterleri yerine getirmesi gerektiği ve tam üyelik için gereken giriş öncesi stratejileri takip ederek Birlik ile uyum sağlayacak şekilde gerekli reformları yapması gerektiği belirtildi (Canbolat, 2002). Bunun için de bir Katılım Ortaklığı Belgesi hazırlanması öngörülmüştür. 8 Mart 2001'de Türkiye için ilk Katılım Ortaklığı Belgesi AB Konseyi tarafından onaylanmıştır.

Aralık 2002 yılındaki Kopenhag Zirvesi'nde Türkiye'nin Kopenhag Kriterleri'ni yerine getirdiğine karar verildiği takdirde 2004 yılı sonu itibariyle katılım müzakerelerinin gecikmeksizin başlatılacağı kararlaştırılmıştır. Bu süreçte Türkiye'nin AB üyeliği için gerekli olan siyasi kriterleri karşılamak için Uyum Paketleri hazırlanmış ve uygulamaya konulmuştur.

17 Aralık 2004 Brüksel Zirvesi'nde Türkiye'nin attığı kararlı adımlar takdir edilerek Türkiye ile üyelik müzakerelerine 3 Ekim 2005 tarihinde başlanması kararı alınmıştır.

Bu süreç işlerken Avrupa Birliği yeni üyelerle birlikte üye sayısını arttırmış ve tüm çabalara rağmen Kıbrıs'ta bir çözüme varılmadan Güney Kıbrıs Rum Yönetimi de AB üyesi olmuştur. Gümrük Birliği sürecinin başlangıcı olan Ankara Antlaşması'nın bu yeni üyelere de genişletilmesi gerekiyordu. Bunun için 29 Temmuz 2005'te Uyum

Protokolü imzalanmış ancak bu protokolün imzalanmasının “Kıbrıs Cumhuriyeti”ni hiçbir şekilde tanıma anlamına gelmeyeceği belirtilmiştir(Dışişleri, 2007).

12 Haziran 2006 tarihinde Türkiye ile AB arasındaki kurumsal anlamda en yüksek karar alma organı olan Ortaklık Konseyinin 45. toplantısı ve akabinde ilk müzakere faslı olan “Bilim ve Araştırma” başlığında fiili müzakerelerin açılıp kapandığı Hükümetler arası Konferans gerçekleştirilmiştir(Dışişleri, 2007).

Komisyon 29 Kasım 2006 tarihinde ülkemizle müzakerelere ilişkin tavsiye kararını açıklamıştır. Bu kararda ülkemizin Ankara Anlaşmasına Ek Protokolü tam olarak uygulamaya koymadığı belirtilerek, Türkiye’nin Katılımı Konusundaki Hükümetler arası Konferansın Komisyonun Türkiye’nin yükümlülükleri yerine getirdiğini teyit etmesine kadar, Türkiye’nin Kıbrıs Cumhuriyetine yönelik kısıtlamalarıyla ilgili politika alanlarını kapsayan fasıllarda (toplam sekiz fasıl- “Malların Serbest Dolaşımı”, “İş Kurma Hakkı ve Hizmet Sunumu Serbestisi”, “Mali Hizmetler”, “Tarım ve Kırsal Kalkınma”, “Balıkçılık”, “Ulaştırma Politikası”, “Gümrük Birliği” ve “Dış İlişkiler”) müzakereleri açmaması ve Türkiye’nin Ek Protokolle ilgili yükümlülüklerini tam olarak yerine getirdiğini teyit etmeden hiçbir faslın geçici olarak kapatılmaması önerilmektedir(Dışişleri, 2007).

Komisyon önerisi 11 Aralık 2006 tarihinde yapılan Genel İşler ve Dış İlişkiler Konseyi’nde (GİDİK) ele alınmış ve karara bağlanmış; ardından 14-15 Aralık 2006’da yapılan AB Hükümet ve Devlet Başkanları Zirvesi’nde onaylanmıştır(Dışişleri, 2007).

Görüldüğü gibi yaklaşık 50 yıllık bir serüvenin ardında artık müzakerelere başlama noktasına kadar gelen Türkiye’nin karşısına Kıbrıs sorunu bir dağ gibi çıkmıştır. Hala ne zaman AB’ye tam üye bir ülke olacağı bilinmeyen Türkiye, kendi halkının hayat şartlarını ve demokratik özgürlükleri artırmak için AB uyum sürecinde gerekli düzenlemeleri yapmaya devam etmektedir.

1.2. KIBRIS MESELESİ VE TARİHSEL GELİŞİMİ

Doğu Akdeniz'deki coğrafi konumu sebebiyle bölgenin ticari ve siyasi kontrolü açısından tarih boyunca önemini günümüze kadar koruyan Kıbrıs Adası hala paylaşılmasayan bir ada özelliğini sürdürmektedir. Kıbrıs, Avrupa'dan Ortadoğu ve Süveyş kanalı ile uzak doğuya doğru uzanan deniz yollarının kontrolünde önemli bir rol oynamaktadır. Bu özelliği ile tarihte birçok büyük devletin ilgisini çekmiş ve bu ülkelerin kontrolünde olmuştur. Eski adı Alasya olan Kıbrıs'a Mısır firavunları, Asurlular, Persler, Roma ve akabinde Bizans hâkim olmuştur. 15.yy' da Venedikliler Adayı işgal ederek sömürgeleştirmişlerdir. Bu dönemde Ortadoğu ve Mısır'a doğru ilerleyen Osmanlı Devleti Venediklileri vergiye bağlamıştır. Mısırın Fethi ile birlikte Avrupa ile Uzakdoğu arasındaki yol Osmanlı hâkimiyetine geçmişti. Bu yolun güvenliğini sağlamak için de Kıbrıs Ada'sının fethi zorunlu bir hal almaktaydı. 1571'de Osmanlı Devleti Kıbrıs'ı fethetmiş ve bununla birlikte ilk Türk yerleşimciler Adaya gelmiştir. 1878'de Ruslar karşısındaki yenilgide fazla ödün vermemek için, ada Britanya İmparatorluğu'na kiralanmıştır. Mülkiyet Osmanlı Devletinde olmakla birlikte adanın yönetimi tamamen İngilizlerin eline geçmiştir(Kıbrısca, 2007). Daha sonra, Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşına Almanya'nın yanında girmesi ile İngilizler adaya el koymuştur. Lozan Antlaşması gereğince de İngiltere'nin adayı ilhakını Türkiye kabul etmiştir. Ada 1960'ta İngiltere'den bağımsızlığını kazanarak Türkler ve Rumların birlikte yaşayabileceği Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştur. Ancak bu bir sondan ziyade Kıbrıs'ta sorunların başlangıcı olmuştur. Yunanistan ve Türkiye Kıbrıs için "Garantör Ülkeler" konumundadır. Ancak Yunanlıların adayı Rumlaştırma çabaları ve Türklerin de bu süreçte sürekli zarar görmesi adada gerginliği artırmış ve bu duruma göz yummak istemeyen garantör ülke Türkiye 1974'te adaya tek taraflı müdahale etmek durumunda kalmıştır. Bu tarihten sonra da artık fiilen ada iki kesimli bir yapıya ayrılmıştır. Yapılan görüşmeler sonuç vermemiştir. Daha sonra 15 Kasım 1983'te Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ilan edildi. Ancak ne yazık ki uluslar arası arenada Türk tarafının haklılığı görmezden gelinerek Türkiye adada işgalci durumuna sokulmuştur ve kurulan KKTC'yi Türkiye dışında hiçbir ülke tanımamıştır.

1.2.1. Yakın Tarihte Kıbrıs Meselesi

KKTC'nin kurulmasıyla ada fiilen ikiye ayrılmıştır. Her ne kadar günümüze kadar adadaki iki toplum arasındaki görüşmeler devam ettiyse de Rumlar tarafından bu daha

çok Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bir iç sorunu gibi görülmüş ve Türkiye'nin Kıbrıs üzerindeki gölgesinde rahatsız olmuşlardır. Günümüze gelindikçe de Türk tarafı da artık iki toplumlu tek bir devletin devam ettirilmesinin zor olduğunu görmesine rağmen yine de adada kalıcı bir barışın yerleşmesi için iki topluma da eşit hakların verilmesini savunmuş ve görüşmelerde bunu dile getirmiştir. KKTC'nin diğer dünya devletleri tarafından tanınmaması sonucu Kıbrıslı Türkler dünyadan izole edilerek sadece Türkiye'ye bağımlı bir devlet haline gelmiştir. Hem Kıbrıs'taki iki kesim arasında hem de Türkiye ile Yunanistan arasında günümüze kadar yapılan görüşmeler sonuç vermemiştir. Uluslararası arenada Ada'nın tek temsilcisi Rumlar olmuştur ve bu avantajı iyi kullanan Rumlar Türk tarafını diğer devletlerle temasını sürekli engellemişlerdir. Yunanistan 1981'de Avrupa'nın geleceğini şekillendirecek olan Avrupa Ekonomik Topluluğu'na 1981de 10. üyesi olarak katılan Yunanistan da bu konuda Rumlara yardımcı olmuştur.

Kıbrıs meselesi sadece adadaki Rum ve Türk tarafları arasındaki bir meseleden çok daha büyük anlam ifade eden bir meseledir. Görünürde her ne kadar Kıbrıs'ta yaşayanları ilgilendirse de aslında bölgedeki Türkiye ve Yunanistan arasındaki bir çekişmenin adadaki bir yansımasıdır. Kıbrıs Doğu Akdeniz'de büyük bir adadır ve bölgenin kontrolünde önemli bir yer işgal etmektedir Yunan adaları yüzünden adeta bir Yunan denizine dönüşen Ege'deki çekişme buraya da yansımaktadır. Adanın tamamen Rum kesiminin hâkimiyetinde olması Türkiye'nin Yunan tehlikesi ile çepeçevre sarılması anlamına geldiği de düşünülmektedir.

Son zamanlarda bölgedeki güç çekişmesine Rum Kesimi'nin adanın etrafında petrol rezervleri bulunduğu gerekçesiyle yabancı ülkelere petrol araştırma izni vermek istemesiyle yeni bir anlaşmazlık konusu daha eklenmiştir. Adanın tamamında hak iddia eden Rum Kesimi petrol araştırma ve çıkarma bahanesiyle adadaki hâkimiyetini Türkiye ve KKTC'ye karşı kabul ettirmeyi amaçlamaktadır. Bu durum adadaki Türk ve Yunan çekişmesini açıklamaktadır.

Ancak Kıbrıs konusuyla ilgilenen sadece Yunanistan ve Türkiye değildir. Geçmişte adanın yönetimini elinde bulunduran İngiltere ve günümüzde süper güç addedilen ABD için de Kıbrıs konusu önemlidir. Türkiye ve Yunanistan'ın NATO üyesi ve ABD müttefiki olması ve bu iki NATO üyesi arasındaki sorunun çatışmaya dönüşmesi organizasyonun ve tabii ki başta ABD'nin zararına olacağını bilen Amerika bu konuda

kendini taraf gibi görmüştür. Bu durum Kıbrıs'ın sadece iki taraf ülke için değil uluslar arası bir stratejik önemi olduğunu da göstermek açısından önemlidir.

1.2.2. Kıbrıs Rum Yönetimi'nin AB Üyelik Süreci

Kıbrıs Rum Yönetimi'nin AB'ye üye olmasından önce Türkiye'nin Kıbrıs'taki rakibi Yunanistan 1981 yılında Birliğe üye olmuştu. Yunanistan'ın AB'ye üye olmasıyla birlikte artık Kıbrıs meselesini savunabileceği bir ortam bulmuş oldu. Bu avantajını iyi kullanan Yunanistan Türkiye'den bir adım öne geçti ve Kıbrıs Rum Kesimi'nin de AB üyelik sürecinde Birlik içinde onu koruyan ve destek olan bir ülke olmuştur.

Kıbrıs Rum Kesimi 3 Temmuz 1990'da AB'ye tam üyelik için başvuruda bulunmuştur. Ancak KKTC bu durumun kabul edilemez olduğunu ve Rum kesiminin adadaki iki tarafı temsil etmediğini ve 1960 garanti anlaşması gereği herhangi bir uluslararası siyasi veya ekonomik örgüte üye olamayacağını belirtmiştir. Ancak 1995'de AB konseyi ile Rum kesimi arasında finansal ve teknik işbirliği protokolü gerçekleştirildi. Daha sonra 1998 yılında da uluslararası arenada Kıbrıs Cumhuriyeti olarak tanınan Rum kesimiyle müzakerelere başlanması kararı alınmıştır. 1999 Helsinki zirvesinde Rum tarafının üye olmadan önce adadaki Türk topluluğuyla arasındaki sorunları halletmesi gerektiğine dair bir ön şart getirilmemiştir. Ancak, AB üyelik sürecine giren Türkiye için aynı toleransın gösterildiği söylenemez. Kıbrıs'taki sorunların AB tarafından görmezden gelinmesi Rum tarafına avantaj sağlamış ve artık Kıbrıs'taki Türk tarafını izole ederek ve baskı yaparak durumu lehlerine kabullendirebilecekleri bir fırsat bulmuştur (Tuncer, 2002). Ancak adanın AB'ye bir bütün olarak sorunsuz bir şekilde üye olmasını sağlayacak ve adadaki anlaşmazlığa son verecek bir plan ortaya çıktı. Eski BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın çabalarıyla adı Annan Planı olarak bilinen bir planla adada kalıcı barışın sağlanması hedeflenmiştir. Ancak AB üyeliğine çok yaklaşmış olan Kıbrıs Rum kesimi kendisine bu konuda bir baskı yapılmadığı için bu plan olmadan da adanın tamamını temsil edecek şekilde üyeliğe kabul edileceğinden emindir. Plan için yapılan referandum sonucunda planı Türk tarafı büyük çoğunlukla kabul etmesine rağmen Rum tarafı reddetmiş ve Kıbrıs sorunu çözülmeden ada 2003 yılında diğer 9 aday ülke ile birlikte AB'ye üye olarak kabul edilmiştir.

Adanın, sadece Rumları temsil eden ancak adanın tamamını kapsayan bir yönetimi gibi sunulan, “Kıbrıs Cumhuriyeti” olarak üyeliğe kabulüne kadar geçen süreçte AB ile ilişkilerinin sorunsuz bir şekilde sürmesinde tabi ki en başta AB üyesi olan Yunanistan’ın rolü çok büyüktür. AB’nin genişleme sürecini sekteye uğratma ve engelleme tehditleri AB’nin Kıbrıs’ı sorunlarıyla birlikte üyeliğe kabul etmesinde etken olmuştur. Kıbrıs Rum Kesiminin AB üyeliği ile Kıbrıs Meselesine yeni bir taraf daha eklenmiştir.

Amerikan yönetimi bu adaylıkla birlikte, sürece AB’nin de katılacak olmasının çözümü daha da zorlaştırıcı etki yapacağını savunmuştur. Ancak bir yandan da bu durumun Türkiye’nin tavrını değiştirerek bir uzlaşmaya varabileceğini düşünmüştür (Tuncer, 2002). Ne var ki üyelik süreci boyunca Birleşmiş Milletler düzeyinde sürdürülen görüşmeler sonuç vermemiş hatta son ana kadar gösterilen çabalar işe yaramamıştır. Bunda belki de en çok etken AB üyelik süreci ve AB’nin bu süreçte üyesi olduğu Yunanistan’ın da etkisiyle Kıbrıs üzerinde hiçbir baskı yapmaması ve sorunu görmezden gelerek tek taraflı Kıbrıs’ı üyeliğe kabul etmesi etkili olmuştur. Rum kesiminin rahatlığını, çözüm için ortaya konan son çaba olan Anan Planı için yapılan referandumun Kıbrıslı Rumlar tarafından reddedilmesi de göstermiştir. Avrupa Birliği’nin sorunları henüz çözülememiş bir bölgeyi üyelik sürecine sokması, çözüme zorlayıcı bir etkiden çok çözümsüzlüğe katkı sağlayan bir etki yaptığı açıktır.

1.2.3. Türkiye’nin Kıbrıs Politikası ve Güney Kıbrıs ile İlişkiler

Adanın İngiliz yönetiminden kurtulmasına kadar adada taraf olan Türkiye bağımsızlığın kazanılması ve ardından adada iki toplum arasında sorunların artmasıyla günümüze kadar gelinecek süreçte adanın Türk tarafının korumacılığını üstlenen bir ağabeylik konumunu sürdürmüştür. 1960 yılında Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti’nin kurulmasıyla adada Türk ve Rum’ların bulunduğu bir yönetim kurulmuştur. 1959 yılında taraflar arasında yapılan antlaşmayla Türkiye, kurulan devletin bağımsızlığını ve bütünlüğünü garanti altına alan garantör ülkelerden biridir.

Cumhurbaşkanlığına seçimleri kazanan Makarios geldi ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı da Fazıl Küçük oldu. 1963 yılında Cumhurbaşkanı Makarios anayasadaki 13 maddelik değişikliği Fazıl Küçük’e sundu. Ancak, Türkiye Makarios’un değişiklik önerilerini reddetti. Adada iki toplum arasında çatışmalar başlamış ve Türk temsilcileri Kıbrıs Cumhuriyetinin meclis hükümet ve diğer yetkili kurullarından çekilmiştir. Bu

süreçten sonra adada Türklere yapılan baskıları görmezden gelemeyen Türkiye dış baskılardan dolayı adaya askeri müdahale edemese de Türk savaş uçakları ada üzerinde uçarak gözdağı vermiştir. 1964 yılında Birleşmiş Milletler'in 186 sayılı kararıyla Rum tarafının yönetimindeki Kıbrıs Cumhuriyeti Hükümeti meşru yönetim olarak kabul edildi. Bu kararla birlikte günümüze kadar devam eden ve Türk tarafının haklarının görmezden gelindiği bir sürece girildi. Uslu (2003) 1964-1974 arasında Türkiye'nin adadaki durumu değiştirmek için önemli bir efor sarf etmediğini ve uluslar arası platformlarda kendi görüşünü ciddi olarak ortaya koyamadığını belirtmiştir. 1974 yılında Kıbrıs Barış Harekâtı'nın birincisi yapıldı ve Türk askerleri adaya çıktı. Kıbrıs Harekâtı'yla Türkiye'nin adaya müdahalesi bir anlamda adadaki Türk toplumunun bir güvencesi olmuş ve daha sonraki Türk yönetimin oluşmasına zemin hazırlamıştır (Uslu, 2003). Kıbrıs harekâtıyla birlikte dış dünyayı karşısına alan Türkiye ABD'nin silah ambargosuyla birlikte zor bir duruma düşmüş ve artık Kıbrıs Türk dış politikasında önemli bir sorun haline gelmiştir. Günümüze kadar gelinen süreçte artık Kıbrıs bir milli dava haline dönüşmüş, dış dünya karşısında Kıbrıs konusunda yalnız kalmıştır. Amerikan ambargosundan sonra ABD de Kıbrıs meselesiyle ilgilenmeye başlamış ve sorunun çözülmesini istemiştir. NATO üyesi olan Yunanistan ve Türkiye arasında bir sürtüşme sebebi olan Kıbrıs meselesinin çözümü ABD'nin de işine yarayacaktır. O dönemde Kıbrıs yüzünden Yunanistan protesto amaçlı NATO'nun askeri kanadından çekilmiştir. Ancak 1983 yılında Kıbrıs'ta Türk tarafı Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni ilan etmiş ve Türkiye dışında hiçbir devlet bu yeni devleti tanımamıştır. KKTC'nin ilanıyla ada fiilen ayrılmış ve Türkiye üzerinde baskılar artmaya başlamıştır. Amerika bu hareketi hoş karşılamamış ve yeni kurulan devletin İslam ülkeleri tarafından tanınmaması için onlara tek tek baskı yapmıştır. Adada bir çözüme ulaşamaması sonucu Türk tarafının yaptığı hareket ne yazık ki diğer ülkelere anlatılamamış ve dünyadan izole edilmiş KKTC sadece Türkiye'ye bağımlı bir halde varlığını sürdürmüştür. Kıbrıs sorununa eleştirel gözle bakan Hasgüler (2007) Türkiye'nin Kıbrıs konusundaki hatalarını da ortaya koymuştur. Özellikle KKTC'nin kurulması ile Türkiye ile bu yeni devlet arasındaki ekonomik siyasi ve sosyal yaşantının ne kadar iç içe olduğundan bahsetmiş ve KKTC'nin sanki Türkiye'nin bir vilayetiymiş gibi görülmesinin dışarıdan bakan diğer devletlere haklılığımızı anlatmada bir engel oluşturduğunu belirtmiştir. Hatta Türkiye'nin kendine yakın ülkeler tarafından KKTC'nin tanınmasını sağlamak için yeterince çaba sarf etmediğini dile getirmiştir (Hasgüler, 2007).

Kıbrıs sorunu bölgede Yunanistan ile Türkiye arasında bir soğuk savaşa dönüşmüştür. Yunanistan adanın Türkler tarafından işgal edildiğini her fırsatta belirterek Türkiye'yi uluslar arası alanda kötü duruma düşürmeye çalışmıştır. Bu arada Ege'de de iki ülke arasındaki sorunlar artmaktaydı. Kıta sahanlığı meselesi iki ülkeyi savaşın eşiğine kadar getirmiştir. Yunanistan'ın AB üyeliğiyle birlikte artık sığınacağı bir yer vardır. Kısa sürede Güney Kıbrıs da AB üyeliğine aday oldu. Bu olaylar hep Türkiye'nin aleyhine durumlardır ve Türkiye'yi Kıbrıs konusunda köşeye sıkıştırmaya başlamıştır. Kendi haklılığını bir türlü anlatamayan Türkiye Güney Kıbrıs'ın AB'ye üye olmasıyla birlikte kendi AB üyelik sürecinin de tehlikeye girmesiyle karşı karşıya kalmıştır. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin adanın tamamını temsil etmediğini kabul eden Türkiye bu nedenle adadaki Rum Kesimi'yle herhangi siyasi ya da ekonomik bir ilişki kurmuyordur. Ancak artık AB üyesi olan Güney Kıbrıs, Türkiye'nin AB üyeliğinde muhatabı olacağı bir ülkedir. Kıbrıs'ın üyeliğinden önce Türkiye de çok çaba sarf etmiştir. Özellikle Annan Planı'nın kabul edilmesi için Kuzey Kıbrıs'a destek vermiş ancak referandum sonucu istenileni vermemiştir. Zaten, Güney Kıbrıs'ın karşısında adadaki sorunları çöz de gel diyen bir AB yoktur. Bu da Rum Yönetimi'ni rahatlatmaktadır ve sonuçta Annan Planı'nı reddetmişlerdir.

Ambargo ve engellemelerle dünyadan izole edilen KKTC'ye yardımını hiç esirgemeyen Türkiye için Kıbrıs meselesi yıllarca Türk dış politikasının en önemli konusu olmuştur. KKTC'ye her türlü ekonomik yardımı yapan Türkiye Güney Kıbrıs ile herhangi bir ekonomik ilişki kurmamıştır. Hatta Rum gemi ve uçaklarının Türk liman ve havaalanlarını kullanmasına izin vermemiştir. Coğrafi olarak Kıbrıs'a en yakın ülke olan Türkiye ekonomik anlamda Kıbrıs için büyük bir önem arz etmektedir. Bu çalışmada da Güney Kıbrıs ile ilişkilerin olmamasından kaynaklanan ticari kayıpların tahmini yapılmıştır.

2. BÖLÜM: TÜRKİYE VE KIBRIS ADASI'NIN EKONOMİSİ

Bu bölümde Türkiye ve Kıbrıs Ada'sının ekonomisi ve dış ticareti ile ilgili bilgiler verilecektir. Türkiye'nin özellikle son yıllarda yaşadığı ekonomik süreç ve gelişimi önemlidir. Özellikle de dış ticaretinde son yıllardaki artış göze çarpmaktadır. Aynı şekilde Kıbrıs Ada'sının Türk Kesimi'nde de Türkiye'ye paralel şekilde ekonomik gelişmeler görülmektedir. Rum Kesimi de AB üyelik süreciyle birlikte ekonomisinde gelişme göstermiş ve belli bir düzeye ulaşmıştır. Dış ticaret verilerine bakıldığında hala dışarıya çok bağımlı ve ihracattan çok daha fazla ithalat yaptığı görülmektedir. Ekonomik ve ticari veriler Türkiye ve Güney Kıbrıs arasındaki ticari potansiyeli hesaplamakta ve anlamakta yardımcı olacaktır.

2.1. TÜRKİYE EKONOMİSİ VE DIŞ TİCARETİ

Türkiye hem ekonomik hem de ticari anlamda son yıllarda önemli gelişmeler göstermiştir. Bu gelişmeler iki başlık altında incelenecektir.

2.1.1. Türkiye Ekonomisi

Türkiye ekonomisi 1994, 1998 ve son olarak da 2000–2001 yıllarında geçirdiği krizlerden sonra son yıllarda önemli gelişmeler göstermiş ve ekonomide belirli bir istikrar yakalamaya başlamıştır. AB üyelik sürecinde sadece siyasi değil ekonomik kriterlerin de önemli olması ve bu kriterlere ulaşma çabası da Türkiye'nin ekonomisinde istikrarın kaçınılmaz olduğunu göstermiştir.

Ülkenin genel makro ekonomik verilerine bakıldığında özellikle GDP değerlerindeki artış ve büyüme hızının yüksekliği ekonomideki düzelmeye birkaç göstergesinden biri olarak görülmektedir. Özellikle de yıllardır kronik hale gelen enflasyon oranlarının da tek haneli rakamlara kadar düştüğü bir ortam sağlanmıştır. AB üyeliği için gereken ekonomik kriterleri yakalamada önemli bir yol alınmıştır.

Tablo 2.1: Türkiye'nin GSYİH Verileri ve Büyüme Oranı

	1996	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
GSYİH (milyon\$)	178,061	181,690	198,230	143,096	182,973	240,596	302,561	362,461	378,425
Kişi Başı GSYİH(\$)	2,887	2,875	2,995	2,126	2,675	3,462	4,288	5,061	5,408
Büyüme Oranı(%)	7.0	-4.7	7.4	-7.5	7.9	5.8	8.9	7.4	6.1

Kaynak: IMF, International Monetary Found,2007

<http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2007/01/data/weoselser.aspx?a=&c=186&t=1>

Tabloda da görüldüğü üzere Türkiye GDP verileri 2005 yılı itibariyle 2002 yılının iki katı seviyesine çıkmıştır. Yine kişi başı gelir de aynı dönemde iki katına çıkmıştır. Özellikle 2001 yılında bir önceki yıla göre GDP verilerinde düşüş görülmektedir. 2001 krizinin etkisi GDP verileri üzerinde görülmektedir. Büyüme oranlarına bakıldığında yine 2001 kriziyle negatife düşmesi ancak daha sonraki yıl boyunca yüksek büyüme oranlarını yakalaması krizden sonra Türkiye ekonomisindeki gelişmeyi ortaya koymaktadır. 2006 yılında da %5 civarında tahmin edilen büyüme oranı %6.1 olarak gerçekleşmiş ve Türkiye üst üste 5 yıl %5'ten daha fazla büyüyerek zor bir olayı başarmıştır.

Bu veriler Türkiye ekonomisindeki büyümeyi ve gelişmeyi göstermesiyle birlikte enflasyon ve işsizlik oranlarındaki veriler de ekonomideki iyileşmenin birer göstergesi olarak kabul edilmektedir. 1996 yılında %76 olan enflasyon oranları 2000 yılına gelindiğinde %50'lere düşmüştür. Ancak 2001 krizinden önce ortaya konan ekonomik program enflasyonu düşürmeye başlamasına rağmen programın başarılı olamaması ve krizin çıkmasıyla enflasyon düşürülemediği. Ancak daha sonraki yıllarda ekonomideki olumlu gelişmelerle birlikte enflasyonda da büyük düşüşler yaşanmıştır. Yıllardır artık kronikleşmiş yüksek enflasyondan kurtulan Türkiye tek haneli enflasyon rakamlarına ulaşmıştır. Ancak işsizlik oranlarına bakıldığında belirli bir iyileşmeden söz edilemez. Özellikle 2001 krizinden sonra işsizlik oranı %10'lara çıkmıştır. Ancak 2006 yılı verileri işsizlik oranında da bir düşüşe geçtiği görülmektedir. Yüksek büyüme oranlarına rağmen işsizlik oranında bir düşüş yaşanmaması üretim faktörlerindeki verimlilik artışı ile açıklanabilir.

Tablo 2.2: Türkiye'nin İşsizlik ve Enflasyon Oranları

	1996	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Enflasyon oranı(%)	76.4	68.8	39.0	68.5	29.7	18.4	9.3	10.5	9.6
İşsizlik oranı(%)	6.3	7.4	6.5	8.4	10.3	10.5	10.3	10.3	9.9

Kaynak TÜİK, Türkiye İstatistik Kurumu,2007

[http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?tb_id=17&tb_adi=Tüketici%20Fiyatları%20Endeksi%20\(TÜFE\)&ust_id=6](http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?tb_id=17&tb_adi=Tüketici%20Fiyatları%20Endeksi%20(TÜFE)&ust_id=6)

http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?tb_id=25&tb_adi=İşgücü%20İstatistikleri&ust_id=8

2.1.2. Türkiye Dış Ticareti

Türkiye'nin ekonomisinde göze çarpan gelişmelerden biri de dış ticaret verilerindeki artışlardır. Özellikle son dört yıldır dış ticarete ulaşılan rakamlar geçmişle kıyaslandığında çok hızlı bir artış göze çarpmaktadır. 1980'li yıllara kadar dış ticarete izlenen korumacı politikalardan 1980 sonrası vazgeçilmesi ve dışa açılan ekonomik politikaların takip edilmesiyle dış ticarete yeni gelişmeler görülmüştür. Özellikle Özal döneminde AB ile olan ilişkiler çerçevesinde Gümrük Birliği'ne kadar giden süreçte gümrük tarifelerinde indirime gidilmesiyle dış ticarete artış yaşanmıştır. Gümrük Birliği'nin 1996'da yürürlüğe girmesiyle birlikte ihracat rakamları 20 milyar dolarları aşarken özellikle ithalatta yüksek artışlar olmuştur. 2000'li yıllara gelinene kadar toplam dış ticaret hacmi 70 milyar dolarlarda iken 2002 sonrasında bu rakam 100 milyar \$'ı aşmıştır. İthalat ve ihracattaki artış oranları %30'u aşmıştır. 2002 yılında ihracat 36 milyar\$ iken ithalat 51milyar\$'ı bulmuştur. 4 yıl sonra 2006 yılına gelindiğinde ise toplam ticaret iki kattan daha fazla artmıştır. 2006 yılında toplam ihracat 85 milyar \$'ı aşmış ama bununla birlikte ithalat da 138 milyar \$'a ulaşmıştır. 2001 yılı krizinde kurun aşırı yükselmesinden sonra düşüşe geçmesine rağmen ihracattaki artış kayda değerdir. Ancak kurun düşmesiyle ithalatın da aşırı arttığı görülmektedir. İhracatın ithalatı karşılama oranı %60'lara kadar düşmüştür. Bu da dış ticaret açığının 50 milyar \$'ı aşmasına neden olmuştur. Ancak ekonomideki gelişme ve istikrar ortamının sağlanmasıyla yabancı sermaye akışı ve turizm gelirleri nedeniyle bu açık şimdilik finanse edilebilmektedir. İthalattaki artışın önemli nedenlerinden bazıları da girdi malları petrol ve demir çelik gibi hammadde fiyatındaki aşırı artış ve Çin'in rekabetçi gücüyle tüm dünya gibi Türkiye'nin de baş edememesi sonucu bu ülkeden ithalatın artması gösterilebilir.

Tablo 2.3: Yıllara Göre Türkiye'nin Dış Ticareti

Yıllar	İhracat		İthalat		Dış ticaret dengesi	Dış ticaret hacmi	İhracatın ithalatı karşılama oranı%
	Değer '000 \$	Değişim %	Değer '000 \$	Değişim %	Değer '000 \$	Değer '000 \$	Değişim %
1995	21 637 041	19.5	35 709 011	53.5	-14 071 970	57 346 052	60.6
1996	23 224 465	7.3	43 626 642	22.2	-20 402 178	66 851 107	53.2
1997	26 261 072	13.1	48 558 721	11.3	-22 297 649	74 819 792	54.1
1998	26 973 952	2.7	45 921 392	-5.4	-18 947 440	72 895 344	58.7
1999	26 587 225	-1.4	40 671 272	-11.4	-14 084 047	67 258 497	65.4
2000	27 774 906	4.5	54 502 821	34.0	-26 727 914	82 277 727	51.0
2001	31 334 216	12.8	41 399 083	-24.0	-10 064 867	72 733 299	75.7
2002	36 059 089	15.1	51 553 797	24.5	-15 494 708	87 612 886	69.9
2003	47 252 836	31.0	69 339 692	34.5	-22 086 856	116 592 528	68.1
2004	63 167 153	33.7	97 539 766	40.7	-34 372 613	160 706 919	64.8
2005	73 476 408	16.3	116 774 151	19.7	-43 297 743	190 250 559	62.9
2006	85 525 957	16.4	138 580 790	18.7	-53 054 833	224 106 748	61.7

Kaynak: TÜİK, Türkiye İstatistik Kurumu,2007

http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?tb_id=12&tb_adi=Dış%20Ticaret%20İstatistikleri&ust_id=4

Türkiye'nin dış ticaretinin ülkelere göre dağılımına bakıldığında daha çok Avrupa ülkeleri, ABD ve Rusya gibi büyük ülkeler ve Uzakdoğu ülkeleri başı çekmektedir. Gümrük Birliği ile ticaret engellerinin AB üyesi ülkelerle kalkmasıyla birlikte AB ülkeleriyle ticaret ilk yıllarda rekabet dezavantajından dolayı olumsuz etki yaptığı düşünülse de şu anda bu birliğin avantajı yapılan ticaretin yüksekliği ile ortaya çıkmaya başlamıştır. Tablo2.4'e bakıldığında 2003-2005 yılları arasında Avrupa Birliği üyesi ülkelerle yapılan ticaretin toplam ticaretin yarısı kadar olduğu görülmektedir. Diğer ülkeler kategorisinde de yine AB üyesi olmayan Avrupa ülkeleri ile Yakın ve Ortadoğu ülkeleriyle ticaret dikkati çekmektedir. Diğer Asya ülkeleriyle olan ticarete bakıldığında ithalatta yüksek değerler görülmektedir. 2005 yılı itibariyle 3 milyar \$ civarında bir ihracata karşılık 20 milyar \$'dan daha fazla ithalat görülmektedir. Bunun başlıca nedeni, Dünya genelinde de yayılan Çin mallarının Türkiye'ye ithalatının artışıdır. Yine AB

üyesi haricindeki diğ er Avrupa Ülkeleriyle yapılan ticarete ithalat ihracattan çok fazladır. Burada da Rusya ve Bağımsız Devletler Topluluğı ülkelerinden yapılan petrol ve doğalgaz ithalatı önemli bir yer edinmekte ve dış ticaret açığı nı artırmaktadır. 2005 yılında petrol, doğalgaz ve türevlerinden yapılan ithalat 19 milyar \$'ı aşmıştır. 1999 yılında 5 milyar \$'ı aşmayan bu rakam son yıllardaki petrol fiyatlarındaki artış ve Türkiye'nin doğalgaz talebindeki artışla hızlı bir şekilde yükselmiştir(Tüik, 2007).

Tablo.2.4: Türkiye'nin Dış Ticaretin Ülke Gruplarına Göre Dağılımı

(Milyon\$)	1996		1999		2000		2003		2004		2005	
	ihracat	ithalat	ihracat	ithalat	ihracat	ithalat	ihracat	İthalat	ihracat	ithalat	ihracat	ithalat
TOPLAM	23224.5	43626.6	26587.2	40671.3	27774.9	54502.8	47252.8	69339.7	63167.2	97539.8	73476.4	116774.2
A-AVRUPA BİRLİĞİ ÜLK.(AB 27 ÜLKE)	12568.8	24320.9	15424.2	22529.9	15664.4	28526.9	27393.8	35140.1	36580.9	48102.7	41365.0	52695.8
B-TÜRKİYE SERBEST BÖLGELERİ	447.1	296.7	780.5	507.8	895.4	495.9	1928.3	588.9	2563.6	811.5	2973.2	760.1
C-DİĞER ÜLKELER	10208.6	19009.1	10382.5	17633.5	11215.1	25480.1	17930.8	33610.6	24022.7	48625.6	29138.2	63318.3
1-Diğer Avrupa (A.B Hariç)	2549.3	3973.6	1739.9	4172.2	1854.1	6149.0	3362.0	10341.5	4507.4	15756.9	5855.3	20385.9
2-Kuzey Afrika	985.7	1618.2	1343.6	1404.0	1087.4	2257.1	1577.0	2518.7	2203.4	3231.2	2544.4	4212.1
3-Diğer Afrika	173.5	375.5	311.5	283.5	285.3	457.1	554.2	819.8	764.8	1589.1	1086.8	1835.1
4-Kuzey Amerika	1739.7	3859.5	2585.7	3256.5	3308.6	4167.5	3972.9	3740.7	5206.7	5114.2	5275.7	5822.7
5-Orta Amerika ve Karayipler	72.3	240.4	163.2	90.6	167.4	80.0	166.0	169.4	333.7	209.0	410.8	287.3
6-Güney Amerika	85.8	534.2	119.9	451.6	120.4	551.4	130.5	1012.4	192.8	1271.5	273.8	1747.4
7-Yakın ve Orta Doğu	2595.4	3314.8	2566.4	2123.9	2572.8	3373.2	5464.8	4455.2	7921.3	5584.8	10184.2	7966.9
8-Diğer Asya	1924.5	4636.0	1250.1	5073.0	1298.1	6932.7	2347.9	9643.8	2544.1	15500.4	3028.9	20581.2
9-Avustralya ve Yeni Zelanda	64.5	427.9	87.1	157.0	135.4	304.6	158.1	247.0	264.5	301.6	270.8	321.4
10-Diğer Ülke ve Bölgeler	17.8	28.8	215.2	621.4	385.5	1207.6	197.3	662.3	84.0	66.8	207.5	158.4

Kaynak: TÜİK, Türkiye İstatistik Kurumu, 2007

http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?tb_id=12&tb_adi=Dış%20Ticaret%20İstatistikleri&ust_id=4

Türkiye sanayisindeki gelişmeyle birlikte dış ticarete ki sanayi malların payı artarak katma değeri yüksek malların ticaretini arttırmış ve ticaret hacmini olumlu etkilemiştir. İmalat sektöründeki ihracat 2006 yılında 80 milyar \$'ı bulmuştur. Bu sektör içinde de en belirgin artışı yapan ise 12.6 milyar\$'lık ihracat ile motorlu taşıtlardır. Bu rakamlar Türkiye'nin otomotiv sektöründeki gelişmesini göstermekte ayrıca sanayi ürünlerinin ihracatı arttırdığını göstermektedir. Eskiden daha çok tarım ve tekstil gibi sektörlerde kendini gösterebilen Türkiye son yıllarda makine, teçhizat ve otomotiv gibi sanayi ürünleri sektöründe de gelişme göstermiş ve bu ürünlerin ihracattaki payını artırmıştır.

İthalata bakıldığında ise daha çok ara mal olarak kullanılan ürünlerde ithalatın arttığı görülmektedir. Özellikle de petrol fiyatlarındaki artışla birlikte mineral yağlar ve yakıtlar 2006 yılında 28.8 milyar\$ ile ithalatı en çok artıran malların başında gelmektedir. Daha sonra makine, mekanik cihazlar ve demir çelik sektöründeki malların ithalatındaki yükseklik göze çarpmaktadır. Ayrıca elektronik makine ve cihazlar ile yine motorlu taşıtlar ithalatın artışında önemli rol oynamaktadır.

2.2. KIBRIS ADASI'NIN EKONOMİSİ VE DIŞ TİCARETİ

Kıbrıs Adası KKTC'nin ilanı ile birlikte fiilen ikiye bölünmüştür. Türkiye'nin kabul etmediği ancak dış dünyada Kıbrıs Devleti olarak tanınan Güney Kıbrıs Rum Yönetimi adanın kuzeyini fiilen kontrol edememektedir. Tabii ekonomik anlamda da adada iki ayrı düzen vardır. Bu sebeple adanın ekonomisi KKTC ve Güney Kıbrıs olarak iki kesimde incelenecektir.

2.2.1. KKTC Ekonomisi

Türkiye'nin 1974 Barış Harekâtı ile birlikte adanın kuzeyinde toplanan Türk nüfusu 1983'te Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin ilanı ile bağımsız bir devlet olmuştur. Ancak sadece Türkiye'nin tanıdığı ve uluslararası alanda tanınmayan KKTC Birleşmiş Milletler Kararları'yla tüm dünyadan izole edilmiştir. Özellikle de ambargo sebebiyle diğer ülkelerle doğrudan ekonomik ilişkiler kurması engellenmiş sadece kendisini tanıyan Türkiye ile siyasi ve ekonomik ilişkiler kurabilmiştir. Bunun sonucu olarak da ekonomisi neredeyse tamamen Türkiye'ye bağımlı olarak yönlendirilmiştir. Tipik bir küçük ada devleti olması ve kaynaklarının yetersizliği gibi olumsuz etkenler katıldığında KKTC'nin ekonomik açıdan ne kadar güç durumlar yaşadığı daha belirgin görülebilmektedir.

KKTC'nin kendi para birimi olmayıp Türkiye'nin para birimi olan YTL' yi kullanmaktadır. Bu da Türkiye'deki makroekonomik değişmeler ve dalgalanmalardan birebir etkilenmesine neden olmuştur. Ancak bununla birlikte son yıllarda Türkiye'nin ekonomide gösterdiği iyileşme aynen Kuzey Kıbrıs'a da yansımıştır. KKTC'nin ekonomik verilerine bakıldığında büyüme ve enflasyon gibi makroekonomik verilerde Türkiye ile paralellik göstermektedir. Örneğin 1994 yılında ve 2000–2001 yılları krizlerinde Türkiye ile benzer şekilde enflasyonda büyük artış gözlenirken GSMH büyüme oranlarının da negatife döndüğü görülmektedir.

Tablo 2.5: KKTC'nin Reel Büyüme Hızı ve Enflasyon Oranı

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Reel Büyüme Hızı (%)	2.9	4.1	6	7.4	-0.6	-5.4	6.9	11.4	15.4	13.5
Enflasyon Oranı (%)	87.5	81.7	66.5	55.3	53.2	76.8	24.5	12.6	11.6	2.7

Kaynak: DPÖ, Devlet Planlama Örgütü, 2007

<http://www.devplan.org/Ecosos/EXCEL-TUR/SEG-TUR.zip>

Kıbrıs ekonomisinin Türkiye'ye bağımlılığını gösteren bir gösterge bütçe gelirlerinde görülmektedir. KKTC ticari ilişkileri yanında Türkiye'den mali yardımlar olarak birçok ihtiyacını karşılayabilmektedir. 1999 yılında 164 milyon YTL olan bütçe gelirlerinin 50.8 milyon YTL'si Türkiye'den gelen dış yardımlar ve kredilerden oluşmaktadır. 2005 yılı itibariyle 1.54 milyar YTL olan bütçe gelirlerinin 500.7 milyon YTL'si yine Türkiye'den gelen yardım ve kredilerden oluşmaktaydı. Bütçe gelirlerinin yaklaşık %32'si Türkiye'den gelen yardım ve kredilerden oluşmaktadır. Türkiye'nin KKTC ekonomisine olan katkısı burada görülebilmektedir. Bütçe giderlerine bakıldığında giderlerin büyük bir kısmının, yaklaşık %80'inin personel giderleri ve transfer harcamalarına gittiği görülmektedir.

Tablo 2.6: KKTC'nin Bütçe Verileri

Cari Fiyatlarla (YTL)	1996	1999	2003	2005
I.BÜTÇE GELİRLERİ	22,254,831	164,078,838	1,034,149,136	1,543,093,056
1.Yerel Gelirleri	15,528,393	113,210,293	600,616,771	1,042,305,419
1.1.Vergi Gelirleri	11,366,588	83,923,671	339,140,945	635,864,588
1.1.1.Dolaysız Vergiler	6,518,720	48,648,124	168,814,269	241,992,465
1.1.2.Dolaylı Vergiler	4,847,868	35,275,547	170,326,676	393,872,123
1.2.Diğer Gelirler	3,138,274	21,006,805	114,209,800	215,236,518
1.3. Fon Gelirleri	1,023,530	8,279,817	147,266,026	191,204,312
2.Dış Yardımlar ve Krediler	6,726,438	50,868,545	433,532,366	500,787,637
2.1.Dış Yardımlar	6,226,438	30,784,235	163,813,409	207,604,761
2.1.1.Türkiye Cumhuriyeti	6,119,642	30,720,467	162,356,671	207,526,731
2.1.2. Diğer	106,795	63,767	1,456,738	78,030
2.2. Krediler	500,000	20,084,311	269,718,956	293,182,876
2.2.1.Türkiye Cumhuriyeti	500,000	20,084,311	269,718,956	293,182,876
II. BÜTÇE GİDERLERİ	24,380,624	192,191,956	1,027,199,639	1,500,220,978
1.Cari Giderler	10,671,604	75,952,566	334,498,045	571,203,866
1.1.Personel Giderleri	9,275,954	65,793,169	285,819,432	483,139,434
1.2.Diğer Cari Giderler	1,395,650	10,159,397	48,678,614	88,064,432
2. Transferler	9,867,172	74,113,905	506,948,351	700,234,763
2.1.Sosyal Transferler	7,682,525	50,187,619	223,159,032	-
2.2.Diğer Transferler	2,184,647	23,926,287	283,789,319	-
3.Savunma	1,247,500	22,421,093	68,918,000	80,145,649
4.Yatırımlar	2,594,349	19,704,392	116,835,243	148,636,700
III. BÜTÇE DENGESİ	-2,125,794	-28,113,119	6,949,497	42,872,078
GSMH	63,576,940	407,069,775	1,907,070,964	3,143,699,612

Kaynak: DPÖ,Devlet Planlama Örgütü, 2007

<http://www.devplan.org/Ecosos/EXCEL-TUR/SEG-TUR.zip>

Personel giderlerindeki bu yükseklik Kıbrıs'taki işgücünün sektörel dağılımına bakıldığında daha iyi anlaşılıyor. 1999 yılında Kıbrıs'taki istihdam sayısı 87,515 olup bunun 17,689'u kamu çalışanıdır(%20.2). Toplam istihdam içinde tarım %17.8, inşaat %14.1 ve turizm ve ticaret de %10.9 pay almıştır. 2005 yılında ise tarımın istihdamdaki payı%12'ye kadar düşmüş ve inşaatın payı da %20'ye çıkmıştır. Kamu istihdamı %18.6 olmuştur. İşsizlik oranı 1990'lı yıllardan bu yana %1 dolaylarında seyretmektedir. Ancak bu düşük işsizlik oranının olmasında kamu istihdamının ve yetersiz işgücünün önemi görülmektedir.

Tablo 2.7: KKTC'nin İşgücü Sektörel Dağılımı

Sektörler	1996	%	1999	%	2003	%	2005	%
1. Tarım	16.862	21,0	15547	17.8	14339	14.5	13077	12
2. Sanayi	8.356	10,4	8552	9.8	9234	9.3	9848	9
2.1. Taşocakçılığı	978	1,2	1043	1.2	1287	1.3	1417	1.3
2.2. İmalat Sanayii	6.107	7,6	6153	7	6534	6.6	6903	6.3
2.3. Elektrik-Su	1.271	1,6	1356	1.5	1413	1.4	1528	1.4
3. İnşaat	9.792	12,2	12361	14.1	19433	19.7	21160	19.4
4. Ticaret-Turizm	8.367	10,4	9536	10.9	11088	11.2	13474	12.3
4.1. Toptan ve Perakende Ticaret	5.470	6,8	6000	6.9	6742	6.8	8420	7.7
4.2. Otelcilik ve Lokantacılık	2.897	3,6	3536	4	4346	4.4	5054	4.6
5. Ulaştırma-Haberleşme	6.734	8,4	7747	8.8	8550	8.7	9952	9.1
6. Mali Müesseseler	2.456	3,1	3026	3.5	2509	2.5	2583	2.4
7. Serbest Meslek ve Hizmetler	10.848	13,5	13057	14.9	15089	15.3	18735	17.2
8. Kamu Hizmetleri	16.899	21,0	17689	20.2	18618	18.8	20261	18.6
Toplam İstihdam	80.314	100,0	87515	100	98860	100	109090	100

Kaynak: DPÖ,Devlet Planlama Örgütü, 2007

<http://www.devplan.org/Ecosos/EXCEL-TUR/SEG-TUR.zip>

Kıbrıs'ta da Türkiye'ye paralel olarak son yıllarda temel ekonomik ve sosyal göstergelerde büyük bir iyileşme görülmektedir. 2000 yılında 1,039.9 milyon \$ olan GSMH değeri 2001 kriziyle gerileme gösterdiyse de 2005 yılına gelindiğinde 2,327.8 milyon \$'a çıkmıştır. Reel büyüme oranlarına bakıldığında 2001'deki %5.4'lük negatif

büyümeden sonra yüksek büyüme rakamlarına ulaşmıştır. 2003'te 11.4 2004'de 15.4 ve 2005'te 13.5 gibi çift haneli büyüme rakamlarına ulaşmıştır. Fert başına GSMH' ye bakıldığında da aynı dönem içinde ikiye katlayarak 2005 yılı itibariyle 10bin \$'ı geçtiği görülmektedir. Bununla birlikte enflasyon oranları da 2004'te %11.6 ve 2005'te %2.7'ye düşmüştür.

Tablo2.8: KKTC'nin Kişi Başı GSMH ve Enflasyon Oranları

	1996	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
GSMH (Milyon \$)	773.9	963.9	1,039.9	908.8	941.4	1,283.7	1,765.2	2,327.8
Reel Büyüme Hızı (%)	2.9	7.4	-0.6	-5.4	6.9	11.4	15.4	13.5
Fert Başına GSMH (\$)	4,222	4,666	4,978	4,303	4,409	5,949	8,095	10,567
Enflasyon Oranı (%)	87.5	55.3	53.2	76.8	24.5	12.6	11.6	2.7
İşsizlik Oranı (%)	1.16	1.08	1.29	1.63	1.62	1.37	1.70	0.99

Kaynak:DPÖ,Devlet Planlama Örgütü, 2007

<http://www.devplan.org/Ecosos/EXCEL-TUR/SEG-TUR.zip>

Ancak bu tabloya neden olarak Kuzey Kıbrıs'ın tanınması, uluslararası alanda haklarının verilmesi, Güney Kıbrıs ile bir anlaşmaya varması ya da üzerindeki ambargoların kaldırılarak ekonomik kısıtlamalardan kurtulması gibi nedenlerin hiçbiri gösterilemez. Siyasi ve ekonomik konumunda değişiklik olmayan bir Kuzey Kıbrıs'ın ekonomideki bu performansı ancak Türkiye'nin ekonomideki başarısının bir yansıması olarak açıklanabilir.

2.2.2. KKTC Dış Ticareti

Ambargolar ve uluslararası alanda tanınmayan bir ülke olması sebebiyle de dış ticarete de Türkiye'ye bağımlı haldedir. Limanlarına ve havaalanlarına direk ulaşım imkânı verilmeyen KKTC diğer ülkelerle olan ticaretini de Türkiye üzerinden yapmaktadır. Toplam dış ticarete Türkiye'nin payının yüksek olmasının yanı sıra ithalatın ihracattan çok daha yüksek olduğu da görülmektedir. 1993 yılında toplam 363.9 milyon \$ ithalat yapan KKTC yalnızca 54.5 milyon \$ ihracat yapabilmıştır. İthalatının 150.9 milyon \$'lık kısmını yani %41'ini Türkiye'den karşılamıştır. İhracatın da 12.5 milyon \$'lık kısmını yani yaklaşık %23'ünü yine Türkiye'ye yapmıştır. 2005 yılına gelindiğinde ithalatta büyük bir artış görülmesine rağmen ihracatta belirgin bir artış görülememektedir. 2005 yılı itibariyle 1 milyar 255.5 milyon \$'a ulaşan ithalata rağmen ihracatı 68.1 milyon \$ olmuştur. İthalatının 817.4 milyon\$'lık kısmı ve ihracatının da 34.2 milyon \$'lık kısmı Türkiye ile olan ticaretinden kaynaklanmıştır.

2005 itibariyle Türkiye'nin ihracattaki payı %65 ve ithalattaki payı da %50'ye ulaşmıştır.

Tablo 2.9: KKTC'nin İthalat Yaptığı Ülke Grupları

(milyon \$)	1996		1999		2001		2003		2004		2005	
	İth.	İhr.	İth.	İhr.	İth.	İhr.	İth.	İhr.	İth.	İhr.	İth.	İhr.
1.Türkiye	176,1	34,0	256,4	27,9	173,5	12,8	299,3	22,9	512,4	28,7	817,4	34,2
2.Diğer Ülkeler	142,3	36,5	156,3	24,5	98,5	21,8	178,5	27,9	340,7	33,3	438,1	33,9
2.1.AB Ülkeleri	81,0	24,7	99,8	20,4	63,1	12,2	115,0	12,6	224,4	15,2	264,3	18,6
2.1.1.Birleşik Krallık	44,0	15,0	47,4	15,9	28,6	11,5	49,3	11,9	91,0	13,5	101,4	13,8
2.1.2.Diğer AB Ülkeleri	37,0	9,7	52,4	4,5	34,5	0,7	65,7	0,7	133,4	1,7	162,9	4,8
2.2.Orta Doğu Ülkeleri	4,6	5,8	4,9	2,2	10,5	2,9	12,7	3,8	23,5	4,3	42,0	6,8
2.3.Uzak Doğu Ülkeleri	20,9	-	27,9	-	5,4	-	19,3	-	40,7	-	52,0	-
2.4.ABD	4,3	0,7	6,3	-	4,1	0,5	3,7	-	7,1	-	8,3	0,1
2.5.Diğer Ülkeler	31,5	5,3	17,4	1,9	15,4	6,2	27,8	11,5	45,0	13,8	71,1	8,4
Toplam	318,4	70,5	412,7	52,4	272,0	34,6	477,8	50,8	853,1	62,0	1.255,5	68,1

Kaynak:DPÖ,Devlet Planlama Örgütü, 2007

<http://www.devplan.org/Ecosos/EXCEL-TUR/SEG-TUR.zip>

Yabancı gemilerin KKTC limanlarına ve uçaklarında havaalanlarına direk bağlantısı olmaması ve ticaretin Türkiye üzerinden olması Kıbrıs'ı dış ticarete yine Türkiye'ye bağımlı hale getirmiş ve diğer ülkelerle ticareti zorlaştırıcı etki yapmıştır. Küçük bir ada devleti olması ve sınırlı insan ve doğal kaynaklarının olması ve gerekli yeterli yatırımların yapılamaması nedeniyle dış ticaret açığının neden bu kadar büyük olduğuna bir açıklama getirebilir. Ancak bu açığı yine Türkiye'nin yardımları ve turizm ve Kıbrıs üniversitelerinde okumaya gelen üniversite öğrencilerinden sağladığı gelirlerle kapatmaya çalışsa da yeterli olmamaktadır. Dışa sattığı ürünlerin 1993'te %56'dan fazlası tarımsal ürünler iken bu oran yıllar geçtikçe azalmış ve 2005 itibariyle %34'e düşmüştür. Sanayi ürünlerinin ihracattaki payı her ne kadar artış gösterse de toplam ihracatta belirgin bir artış olmamıştır ve giderek dış ticaret açığı artmıştır. Çoğunluğu Türkiye'den gelen turistlerden elde edilen turizm gelirleri de ticaret açığını kapatacak düzeyden çok uzak kalmıştır.

Tablo 2.10: KKTC'nin Yıllara Göre Dış Ticaret Verileri

	1993	1996	1999	2002	2003	2004	2005
İhracat (Milyon \$)	54.5	70.5	52.4	45.4	50.8	62	68.1
İthalat (Milyon \$)	364	318	413	310	478	853	1,255.50
Dış Ticaret Dengesi (Milyon \$)	-309	-248	-360	-264	-427	-791	-1,187.40
İhracat / İthalat (%)	15	22.1	12.7	14.7	10.6	7.3	5.4
Net Turizm Geliri (Milyon \$)	225	176	193	114	179	288	328.8

Kaynak: DPÖ, Devlet Planlama Örgütü, 2007

<http://www.devplan.org/Ecosos/EXCEL-TUR/SEG-TUR.zip>

2.2.3. Güney Kıbrıs Ekonomisi

Güney Kıbrıs siyasi açıdan uluslararası alanda Kıbrıs Cumhuriyeti olarak tanınması ve Kuzey Kıbrıs gibi üzerinde uluslararası yaptırım ve kısıtlamalar olmaması nedeniyle KKTC'ye nazaran çok daha iyi şartlarda ekonomisini geliştirme imkânı bulmuştur. Ancak yine bir ada ülkesi olması sebebiyle coğrafi ve beşeri kaynak eksikliği ve imkânların kısıtlılığı sebebiyle kısıtlı bir ekonomik gelişme göstermiştir. Kuzey Kıbrıs için Türkiye nasıl bir ülke ise Güney Kıbrıslı Rumlar için de Yunanistan öyle bir ülke olmuştur. Ancak bu daha çok siyasi birliktelik ve destek şeklinde görülmüş, ekonomik anlamda Türkiye'nin KKTC'ye yardımları kadar olmamıştır. Zaten şartlar farklı olduğu için buna gerek de yoktur. Ayrıca Rumların AB üyelik sürecine 1990'da başvurması ve AB üyesi Yunanistan'ın desteğini almasının bu süreçte hızlı ilerlemesine ve ekonomik kriterleri yerine getirmesine yardımcı olduğu göz ardı edilemez. Son yıllarda Güney Kıbrıs ekonomisi hızlı bir gelişme göstererek AB'ye üyelik için gerekli ekonomik kriterleri yerine getirmek için çabalamıştır.

Nüfusu 800 binden fazla olan Güney Kıbrıs'ın para birimi Kıbrıs Pound(CYP)'udur. Günümüzde yaklaşık olarak bir 1 Euro 0.58¹ Kıbrıs Pound'una eşittir. Güney Kıbrıs'ın son 5 yıllık ekonomi verilerine bakıldığında AB üyeliğinin de etkisiyle istikrarlı bir ekonomisi olduğu görülebilmektedir.

¹ Avrupa Birliği Konseyi 1 Ocak 2008 itibariyle 15 üye ülkenin daha Euro para birimine geçmesine karar vermiş ve Kıbrıs Pound'u için € kuru 0.585274 olarak sabitlemiştir.

Tablo 2.11: GKRY'nin Enflasyon, İşsizlik ve GSYİH Verileri

	1996	1999	2002	2003	2004	2005	2006
Enflasyon Oranı(%)	3.0	1.7	2.8	4.1	2.3	26	2.5
İşsizlik Oranı(%)	3.1	3.6	3.2	3.5	3.6	3.7	3.6
GSYİH(CYP mil.)	4,359.9	5,304.1	6,416.5	6,865.9	7,389.8	7,861.6	8,361.7
Reel Büyüme oranı(%)	1.8	4.8	2	1.8	4.2	3.9	3.8
Kişi Başı GSYİH(CYP)	6,593	7,724	9,042	9,528	10,026	10,372	10,859

Kaynak: Cyprus Statistical Service, 2007

http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/index_en/index_en?OpenDocument#

Tabloda da belirtildiği üzere düşük enflasyon ve düzenli büyüme oranı bulunmaktadır. 2002 yılında %2.8 olan enflasyon oranı 2003 yılında %4'ün üzerine çıkmasına rağmen sonraki yıllarda %2 civarında seyretmiştir. İşsizlik oranına bakıldığında %3 seviyelerinde seyrettiği görülmektedir. Reel büyüme oranına bakıldığında Kuzey Kıbrıs ile karşılaştırıldığında çok düşük kalmasına rağmen düzenli bir büyüme hızı olduğu görülmektedir. Özellikle 2004 yılı ve sonrasında %4'e yakın büyüme oranlarını yakalamıştır. Cari fiyatlarla GSYİH 2006 yılı itibariyle 8.361 CYP'una ulaşmıştır. Kişi başı gelir de 10 bin CYP'unun üstüne çıkmıştır. IMF'nin verilerine göre cari GSYİH 18 milyar 235 milyon \$ ve kişi başı gelir de 23,676 \$'dır. Rum Kesimi'nin bu makroekonomik verileri Kuzey Kıbrıs ile karşılaştırıldığında aradaki fark açıkça ortaya çıkıyor. Özellikle kişi başı gelir Rum Kesimi'nde Kuzey Kıbrıs'ın iki katından daha fazla bir düzeydedir.

2.2.4. Güney Kıbrıs Dış Ticareti

Güney Kıbrıs Rum Yönetimi adanın kuzeyindeki Türklerden farklı olarak dünya ülkeleri tarafından meşru görülen ve tüm adayı temsil ettiği kabul edilen ülke olarak dış ticarete de bu avantajını kullanmaktadır. Kıbrıs adası Doğu Akdeniz'i kontrol eden bir coğrafi konumuyla geçmişten günümüze kadar deniz ticaretinde önemli bir rol oynamıştır.

Tablo 2.12: GKRY'nin Yıllara ve Ülkelere Göre İthalat ve İhracat Dağılımı

	1996		1999		2002		2003		2004		2005	
	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat
Kıbrıs Poundu(Milyon C£)												
Bütün Ülkeler	1.857,5	649,0	1.970,9	542,9	2.486,6	511,3	2.304,0	476,8	2.679,3	548,0	2.966,8	719,2
AB Ülkeleri(25 AB Üyesi)	921,4	194,1	1.055,2	230,7	1.345,8	270,4	1.311,3	278,5	1.735,3	323,2	1.953,6	415,9
Fransa	73,1	8,6	103,9	6,2	126,9	7,0	118,2	5,6	168,1	13,5	107,8	121,9
Almanya	131,0	28,5	135,2	22,8	218,8	15,8	173,4	18,7	239,7	27,3	245,4	38,1
Yunanistan	133,9	37,6	163,6	48,9	237,3	42,5	276,0	43,8	405,6	65	506,8	82,0
İtalya	170,0	10,3	176,6	9,2	229,7	12,3	226,9	7,6	281,7	9,4	300,4	6,9
Hollanda	31,7	8,6	42,2	13,3	52,9	13,6	56,4	12,3	88,1	13,5	115,8	14,2
İspanya	43,5	3,8	60,5	3,2	87,2	7,6	91,9	5,4	97,4	4,5	96,4	2,9
Birleşik Krallık	208,8	67,4	225,2	87,2	207,8	141,4	191,8	152,4	229,3	149,4	260,8	121,0
AB Üyesi Haricindeki Ülkeler	936,1	454,9	915,7	312,2	1.140,8	240,9	992,7	198,3	944,0	224,8	1.013,2	303,3
Çin	27,6	0,1	54,5	0,1	99,6	0,5	113,0	0,5	108,7	1,2	113,4	7,0
Mısır	30,9	15,9	47,7	13,2	13,2	14,8	11,7	11,8	24,8	3,4	30,1	4,7
İsrail	31,1	15,7	58,5	20,3	92,6	4,9	87,7	4,3	118,3	5,6	208,1	7,6
Japonya	110,8	0,8	132,7	0,9	167,9	0,8	130,0	1,3	127,4	10,8	91,0	10,8
Rusya	52,2	113,7	58,9	35,3	88,4	12,8	72,1	7,9	36,4	10,8	28,3	9,3
Suriye	32,2	9,9	22,4	22,9	87,5	16,3	61,7	8,8	33,6	5,6	6,4	6,3
B.A.E.	0,9	17,0	3,9	22,0	9,0	18,2	13,4	10,8	19,3	25,9	43,3	18,4
A.B.D.	312,9	4,7	212,5	21,8	123,6	11,5	96,2	9,2	61,6	9,0	47,8	10,5

Kaynak: Cyprus Statistical Service, 2007

http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/index_en/index_en?OpenDocument#

Kıbrıs Rum Kesimi'nin ticaret verilerine bakıldığında ithalatın ihracattan çok fazla olduğu görülmektedir. Bir ada ülkesi olarak kısıtlı imkânlarının olması bu durumu açıklayıcı olabilir. 2005 yılı toplam ithalatı yaptığı toplam ihracatın 4 katından daha fazladır. Ükelere göre dağılımına bakıldığında ticaretinin büyük bir kısmını 25 AB ülkesi ile yaptığı görülmektedir. AB ülkeleri içinde en çok Yunanistan ile ticaret yapması tahmin edilebilir bir sonuçtur. Özellikle de toplam ithalatta Yunanistan'ın payı 2003 yılı itibariyle %15'i bulmakta ve bu 2005 yılında %17'ye çıkmaktadır. Ayrıca İtalya ve tarihsel geçmişi olan İngiltere ile de ticareti yüksektir. Ülkenin ithalatında yüzde payı en yüksek Yunanistan ve İtalya gibi iki Akdeniz ülkesinin olması kayda değer bir durumdur. Türkiye'nin de bir Akdeniz ülkesi olması ve bu ülkelerden çok daha yakın olması Türkiye'nin de Güney Kıbrıs'ın ithalatında önemli bir rol oynama potansiyeli olduğunu göstermektedir. Diğer ülkelerle olan ticaretinde ise Çin ve İsrail öne çıkmaktadır. İhracatın ülkelere göre dağılımında da yine AB üyesi ülkeler daha fazla pay almaktadır. Özellikle de İngiltere'ye ve Yunanistan'a yapılan ihracat diğerlerinden çok daha fazladır.

Güney Kıbrıs'ın ticaret yaptığı AB üyesi olmayan ülkelere bakıldığında da Çin Japonya Tayland gibi Uzakdoğu ülkeleri haricinde çoğunlukla kendi coğrafyasına yakın İsrail, Mısır, Suriye ve diğer Arap ülkeleri dikkati çekmektedir. Kıbrıs Adası'na en yakın ülkelerden biri olan ve diğer ülkelere göre çok daha büyük ekonomiye sahip olan Türkiye ile ticaret yapmaması Güney Kıbrıs için ekonomik açıdan bir kayıp sayılabilir. Güney Kıbrıs AB süreciyle birlikte Türkiye'nin limanlarını kendisine açmasını istemesinde sadece siyasi amacın olmadığı ekonomik amacın da önemli rol oynadığı tahmin edilebilir. Araştırma sonucunda ticaret kaybının ne kadar olduğu ortaya koyulmaya çalışılacaktır.

Güney Kıbrıs'ın dış ticaret açığı 2005 yılı itibariyle 2 milyar CYP'undan fazladır. Bu da çok yüksek dış ticaret açığı olduğunu göstermektedir. Ancak bu açığını turizm gelirleriyle kapatmaya çalışmaktadır.

3. BÖLÜM: YERÇEKİMİ TEORİSİ VE TÜRKİYE-GÜNEY

KIBRIS TİCARET TAHMİNİ İÇİN UYGULANMASI

Türkiye son 35 yıldan bu yana oluşan sebeplerden ötürü Kıbrıs adasında iki ülke olduğunu ve Güney Kıbrıs'ı bütün Kıbrıs'ı temsil etmediğini kabul etmektedir. Bu sebeple ikili anlamda siyasi ve ekonomik ilişki kurmamaktadır. Son yıllarda özellikle Türkiye'nin AB üyelik sürecinde Gümrük Birliği Anlaşması'nın 2003'te yeni katılan ülkelere de genişletilmesi istenmiştir. Bu çerçevede Türkiye'nin Güney Kıbrıs'la ticaret anlaşması yaparak limanlarını Güney Kıbrıs'a açması konusu gündeme gelmiştir. Çalışma bu açıdan önem ifade etmektedir. Çalışmada bu olumsuz sebeplerden arındırılmış bir şekilde normal ikili ilişkilerin kurulduğu varsayılarak iki ülke arasındaki karşılıklı ticaret hacmi tahmin edilecektir.

3.1. YERÇEKİMİ TEORİSİ VE GEÇMİŞ UYGULAMALAR

Newton'un Yerçekimi Teorisi fizikte kullanılan ve cisimlerin birbirlerini kütleleriyle doğru ancak aradaki uzaklığın karesi ile ters orantılı olarak çektiğini gösteren bir teoridir. Buna göre iki cisim arasındaki çekim, o cisimlerin kütlelerinin artmasıyla artmakta ancak aralarındaki uzaklık arttıkça da çekim gücü azalmaktadır. Bu teoriden hareketle iki ülke arasındaki ticaret hacmi iki ülkenin GSYİH'leri ile doğru orantılı, ancak aralarındaki fiziksel uzaklık ile ters orantılı olarak değişmektedir. GSYİH ülkelerin ekonomik büyüklüklerini verdiği için iki ülke arasındaki ticarete pozitif etki yapmaktadır. GSYİH ne kadar büyük olursa o ülkenin ticaret potansiyeli de o kadar yükselir. Uzaklığa baktığımızda ise ters bir ilişki görülmektedir. Çünkü günümüzde her ne kadar ulaşım imkânları gelişmiş olsa da fiziksel uzaklık iki ülke arasındaki ticareti azaltıcı yani negatif bir etki yapmaktadır. Uzak ülkeler arası ticaret daha zor olmakta, daha uzun zaman almakta ve bunun sonucu da maliyeti artmaktadır. Bu da fiziksel uzaklığın karşılıklı ticarete olumsuz etkisini göstermektedir. Uluslararası ticarete kullanılan basit çekim teorisinin denklemi şu şekildedir:

$$T_{ij} = A \frac{Y_i Y_j}{D_{ij}}$$

Denklemden verilen parametrelerin anlamları şu şekildedir: T_{ij} , i ülkesi ile j ülkesi arasındaki ticaret hacmi, Y_i , i ülkesinin geliri, Y_j , j ülkesinin geliri ve D_{ij} , i ve j ülkeleri

arasındaki uzaklık ve A, sabit. Yapılan çalışmalarda verilen denklemin logaritması alınarak doğrusal hale getirilmektedir.

Çekim teorisinin ekonomideki ilk uygulamaları Tinbergen (1962), Pölyhonnen (1963), Pullianinen (1963), ve Linneman (1966)'da görülmektedir. Daha sonraki çalışmalar da çekim teorisini temel alarak çeşitli dış ticaret analizleri yapmışlardır.

Wall (1999) makalesinde yerçekimi teorisini dış ticaret üzerinde konulan sınırlamaların ülke refahı üzerindeki maliyetini tahmin etmekte kullanmıştır. Wall çalışmasında 1994-1996 yılları arasında ABD ile ticaret yapan 85 ülkenin verilerini kullanarak panel veri çalışması yapmıştır. Çalışmada temel denklemde olan milli gelir ve ülkeler arası uzaklık verilerinin yanında ticari politika endeksini kullanmıştır. Denklemi;

$$\ln X_{ijt} = \alpha + \beta \ln Y_{it} + \gamma \ln Y_{jt} + \delta \ln D_{ij} + \lambda \ln T_{jt} + \varepsilon_{ijt}$$

şeklinde kurmuştur. Denklemden Y, ülkelerin GSYİH verilerini(1992 fiyatlarıyla), D de ABD başkenti Washington ile diğer ticaret yapılan 85 ülkenin başkentleri arasındaki uzaklığı vermektedir. Wall'un denkleme eklediği önemli bir değişken T ise Heritage Foundation'ın yayınladığı ekonomik özgürlükler endeksinin bir parçası olan ticari politika endeksidir. Bu endeks ülkelerin gümrük vergisi politikalarını yansıtmakta ve ticari koruma seviyesini derecelendirmektedir. Yüksek değerler dış ticaret korumacılığının yüksek olduğunu ifade etmektedir.

Sonuç itibariyle çekim teorisinde de beklendiği üzere ticaret hacmini etkileyen faktörlerden GSYİH pozitif D uzaklık da negatif değer almıştır. Denklemde eklenen ticari politika endeksinin çarpanı da negatiftir. Yani ticari kısıtlama ve korumalar ticareti olumsuz etkilemektedir. Ancak ticari politika endeksi anlamlı çıkmamıştır. Regresyonun kullanılan değişkenlerle açıklanabilirliğini gösteren R²=0.75 çıkmıştır.

Hirsch ve Hashai(2000) İsrail ile Arap Ülkeleri arasındaki potansiyel ticaret tahmininde bulunmuşlardır. Çalışma genel ekonomik verilerden ziyade sektörel bazda ticareti kullanmış ve ülkeler arasındaki sektörel bazdaki ticaretin ekonomik ve coğrafi uzaklığa olan hassasiyeti incelemiştir. Çalışma İsrail ile Arap ülkeleri arasındaki potansiyel ticareti hedeflemesine karşın ülke büyüklüğü ticari serbestlik açısından

benzer olduğunu düşündüğü Avusturya'nın verilerini kullanmıştır. Denklemin fonksiyonel yazımı;

$$T_{ij} = f(X_{ij}, DE_j, DG_j)$$

şeklinde olup bu fonksiyonun yine logaritmik olarak yazılması ile şu denklem oluşmuştur.

$$T_{ij} = a + b_1 X_i + b_2 DE_j + b_3 DG_j + u$$

T_{ij} , Avusturya'nın ithalatını; X_{ij} , j ülkesinin i endüstrisindeki toplam ihracatını; DE_j , Avusturya ile ticaret yaptığı ülkeler arasındaki ekonomik uzaklığı (kişi başı gelirler arasındaki farkı baz alarak) ve DG_j de Avusturya ile diğer ülkelerin başkentleri arasındaki mil olarak uzaklığını göstermektedir. Çalışmanın sonucunda Arap ülkeleri ile İsrail arasında coğrafi yakınlığın bulunduğunu ancak ekonomik uzaklığın çok büyük olduğu belirtilmiş ve ticaret potansiyelinin coğrafi yakınlıkla pozitif ve ekonomik uzaklıkla negatif ilişkili olduğu tahmin edilmiştir.

Antonucci ve Manzocchi (2005) yaptıkları çalışmada “Türkiye'nin AB ile özel bir ticari ilişkisi var mı?” sorusuna çekim teorisi yaklaşımıyla cevap aramışlardır. Çalışmalarını 1967–2001 yılları arasında 45 ülkeyle panel veri kullanarak yapmışlardır. Bağımlı değişken T, Türkiye'nin çalışmada kullanılan ülkelerle yaptığı ihracat ya da ithalattır. Çalışmada ihracat ve ithalat için ayrı ayrı regresyonlar tahmin edilmiştir. Denkleminde kullanılan diğer değişkenler şunlardır: SUMGDP, ithalat ve ihracat yapan iki ülkenin ekonomik büyüklüğü; SIMSIZE, $-\infty$ (tam benzemezlik) ile -0.69 (tam benzerlik) arasında değerler alan ülkelerin büyüklüklerinin benzerliğinin ölçüsünü; RELENDOW, iki ülke arasındaki kişi başı gelirdeki farkı; DIST, Türkiye ile diğer ülke arasındaki uzaklık değişkeni göstermektedir. Kukla değişkenler ise şunlardır: EU, Avrupa Birliği üyesi ülkeler kukla değişkeni; CUST, Gümrük Birliği üyeliği kukla değişkeni; AGR, Türkiye'nin AB üyeliğinden hariç ticari anlaşması olan ülkeler kukla değişkeni; BORD, Türkiye'nin kara ya da deniz sınırı bulunan komşu ülkeler kukla değişkeni göstermektedir.

$$\ln T_{ij} = \beta_i + \beta_1 \text{SUMGDP}_{it} + \beta_2 \text{SIMSIZE}_{it} + \beta_3 \text{RELENDOW}_{it} + \beta_4 \text{AGR}_{it} + \beta_5 \text{EU}_{it} + \varepsilon_{it}$$

$$\beta_i = \varphi_0 + \varphi_1 \text{DIST} + \varphi_2 \text{BORD} + \sum_{k=1}^n \gamma_k D_{ik} + v_i$$

Çıkan sonuçlar göstermiştir ki SUMGDP ve SIMSIZE değişkenleri pozitif işaretli ve anlamlı çıkmıştır. RELENDOW değişkeni negatif işaretli çıkmış ancak Türkiye'nin ithalatı için yapılan modelde istatistiksel olarak anlamlı çıkmamıştır. Çalışma sonucunda Türkiye ile Avrupa Birliği arasında özel bir ticari ilişki bulunamamıştır.

Paas (2000) çalışmasında Estonya'nın ticaret ortaklarıyla olan ticaret akışını çekim teorisiyle incelemiştir. Çalışmada 1995-1997 yılları arasında Estonya ve ticaret yaptığı 46 ülke verileri temel alınmıştır. Paas regresyon denklemlerini kurarken ihracat ve ithalat için ayrı denklemler kurmuştur.

$$\ln(\text{EXPORTS})_i = \beta_0 + \beta_1 \ln(\text{GDP})_i + \beta_2 \ln(\text{DISTANCE})_i + \beta_{3-6}(\text{DUMMIES}) + u_i$$

ve

$$\ln(\text{IMPORTS})_i = \beta_0 + \beta_1 \ln(\text{GDP})_i + \beta_2 \ln(\text{DISTANCE})_i + \beta_{3-6}(\text{DUMMIES}) + u_i$$

Yukarıda verilen denklemlerde görüldüğü üzere bağımlı değişken EXPORTS, Estonya'nın i ülkesiyle yaptığı ihracat ya da ithalat, bağımsız değişkenler de GDP, i ülkesinin GSYİH'si; DISTANCE, Estonya ile i ülkeleri arasındaki uzaklık ve 4 adet de kukla değişkendir. Bu kukla değişkenler: D(1), AB üyeliğine aday olan geçiş ekonomisi ülkeleri; D(2), AB üyeliği; D(3), BDT ülkeleri ve D(4), Baltık Denizi bölgesindeki ülkelerdir. Analiz sonuçları denklemde yerine konulmuş şekilde aşağıda belirtilmektedir.

$$\ln(\text{EXPORTS})_i = 8.781 + 0.883 \ln(\text{GDP})_i - 1.931 \ln(\text{DISTANCE})_i - 0.846 D_{i1} - 0.332 D_{i2} + 2.289 D_{i3} + 1.0854 D_{i4}$$

ve

$$\ln(\text{IMPORTS})_i = 1.685 + 0.854 \ln(\text{GDP})_i - 0.851 \ln(\text{DISTANCE})_i + 0.418 D_{i1} + 0.009 D_{i2} + 1.278 D_{i3} + 1.349 D_{i4}$$

Analiz sonuçlarına göre GDP değişkeni pozitif, DISTANCE değişkeni de negatif işaretli ve anlamlı çıkmıştır. Kukla değişkenlerden D(3) ve D(4) kukla değişkenleri pozitif işaretli çıkmıştır. Yani, Estonya'nın ticaret yaptığı ülkelerin BDT üyesi ülkeler

ve Baltık Denizi kıyısındaki ülkelere dâhil olması Estonya'nın dış ticaretini pozitif etkilemektedir.

Yang ve diğerleri(2004) yaptıkları çalışmada Hufbauer ve diğerlerinin(1997) çalışmasından da faydalanarak çekim teorisini kullanarak Amerika'nın hedef ülkelere yaptığı ekonomik yaptırımların Amerika'nın dış ticaretine yaptığı etkileri analiz etmişlerdir. Çalışmada 1980-1998 yılları arasındaki verileri kullanmışlardır. Baz alınan model şu şekildedir:

$$\ln(TRADE_{ij}) = \alpha + \beta_1 \ln(GDP_i * GDP_j) + \beta_2 \ln(GDPPC_i * GDPPC_j) + \beta_3 \ln(DIST_{ij}) + \beta_4 SANO + \beta_5 SANX + \varepsilon_{ij}$$

Bu çalışmada yine ülkelerin $GDP_i * GDP_j$, GSYİH çarpımları; $GDPPC_i * GDPPC_j$, kişi başı GSYİH çarpımları; $DIST_{ij}$, iki ülke arasındaki uzaklık kullanılmıştır. Kukla değişkenler olarak da ekonomik yaptırım yapılan ülkeler kullanılmıştır. Çalışmada kullanılan $GDP_i * GDP_j$ ve $GDPPC_i * GDPPC_j$ değişkenlerinin işaretleri pozitif ve anlamlı, $DIST_{ij}$ işareti ise negatif ve anlamlı çıkmıştır. Yani ekonomik büyüklük ve kişi başı gelir büyüklükleri dış ticareti pozitif etkilemekte ancak uzaklık verileri negatif etkilemektedir.

Teori sadece yukarıdaki çalışmalarda kullanılan denklemler ile sınırlı kalmamıştır. Temelde GSYİH ve uzaklık verileri denklemde kalması şartıyla diğer değişkenlerin çıkarılması ya da yeni değişkenlerin eklenmesiyle çekim teorisi amaca göre farklı denklemler kurularak da kullanılmıştır. Özellikle günümüzde bilindiği gibi serbest ticaret anlaşmaları ya da bölgesel ticaret anlaşmalarını gösteren EFTA, EU, NAFTA gibi ticari birlikteliklerin etkisinin görülmesi için kukla değişkeni kullanılmıştır. Bazı çalışmalarda da ülkeler arasındaki ticareti etkileyen etnik ve kültürel unsurların etkisini gösterebilmek için farklı değişkenler de konulmuştur. Örneğin aynı dili konuşan ülkelere kukla değişken konularak kültürel yakınlığın bir göstergesi olan dilin ticarete olan etkisi ölçülmeye çalışılmıştır.

Teorinin çıkışından itibaren genelde farklı ülkelerin birbirleri arasındaki ticaretleri kullanılarak yapılan çalışmalarda denklemde i ve j ülkeleri sabit değil değişkendir. Ancak bazı çalışmalarda bir ülke sabit alınarak o ülkenin diğer ülkelerle yaptığı ticaret verileri kullanılarak denklem oluşturulmuştur. Oh (2004) yaptığı çalışmada Kuzey Kore ve Güney Kore ile yine Kuzey Kore ve ABD arasındaki ticaret potansiyelini bulmak

için Çekim teorisini kullanmıştır. İlk olarak Güney Kore ile Kuzey Kore arasındaki ticaret potansiyeli için Güney Kore ve ticaret yaptığı belli başlı 30 ülkenin verilerini kullanmıştır. Burada Güney Kore'yi sabit almıştır. Diğer aşamada da ABD ile Kuzey Kore arasındaki ticaret potansiyelinin tahmini için ABD ve ticaret yaptığı 85 ülkenin verilerini kullanmış ve ABD'yi sabit almıştır. Çalışmasında ülkelerin nominal GSYİH değerlerini ve ülke başkentleri arasındaki uzaklığı kullanmıştır. Ayrıca TPI denilen "Ticaret Politikası Endeksi"ni de ekleyerek ticaret engellerinin etkisini göstererek ticaret tahminini yinelemiştir. (TPI endeksi arttıkça ticari bariyerlerin arttığını göstermektedir.) Regresyon analizi için gerekli denklemi şu şekilde kurmuştur.

$$\ln T_{si} = \beta_0 + \beta_1 \ln(gk)(gi) + \beta_2 \ln(distance) + \beta_3 \ln(tpik)(tpii) + \varepsilon$$

T_{si} : Güney Kore ile i ülkesi arasındaki ticaret hacmi

gk : Güney Kore'nin GSYİH'si

gi : i ülkesinin GSYİH'si

distance: Seul ile i ülkesinin başkenti arasındaki uzaklık(1000 mil)

$tpik$: Güney Kore'nin Ticari Politika Endeksi

$tpii$: i ülkesinin Ticaret Politikası Endeksi

Oh (2004) aynı denklemi ABD-Kuzey Kore tahmini için de kurmuştur. Ancak bu sefer Güney Kore yerine ABD'yi koymuştur. İki denemede de GSYİH değişkeni pozitif işaretli ve uzaklık ise negatif işaretli çıkmıştır. Ticaret Politikası Endeksi de negatif işaretli çıkmıştır. Ancak TPI endeksi ABD için yapılan çalışmada anlamlı çıkmamıştır. Elde edilen denklemlere ABD ve Güney Kore verileri yerleştirilerek ABD-Kuzey Kore ve ABD-Güney Kore arasındaki potansiyel ticaret tahmini bulunmuştur.

Bu çalışma temel alınmakla beraber çeşitli değişkenler yoluyla Türkiye'nin özel durumu da incelenecektir.

3.2. METODOLOJİ VE DATA

Çekim Teorisi'nin uygulanması için gereken veriler Türkiye'nin diğer ülkelere yaptığı ihracat ve ithalatların toplamı, Türkiye'nin ve diğer ülkelerin GSYİH'si ve Türkiye ile ticaret yaptığı ülkeler arasındaki fiziki uzaklıklarıdır. Ayrıca iki ülke arasındaki ticareti etkileyebilecek kültürel yakınlık, ortak ticari anlaşmalar ve ortak üye olunan ticari birliklerin etkisini ölçmeye yönelik kukla değişkenler de kullanılarak analizi daha güçlü kılmaya yönelik denemeler de yapılacaktır.

Modeli kurmak için Jinhwan Oh(2004)'un çalışmasına benzer şekilde Türkiye sabit ülke alınacak ve diğer ülkelerle olan toplam ticaret verileri bağımlı değişken olarak kullanılacaktır. Modelin açıklayıcı değişkenleri ise Türkiye'nin ticaret yaptığı ülkelerin GSYİH değerleri ile Türkiye'nin GSYİH'sinin çarpımı, Türkiye ile diğer ülkeler arasındaki coğrafi uzaklık ve kukla değişkenlerdir.

Çalışmada 1996, 1999 ve 2003 yılı verileri temel alınacaktır. Bunun sebebi Türkiye bu dönemlerden önce ağır ekonomik krizler geçirmiş ancak bu yıllar itibariyle tekrardan ekonomi dengeye oturmaya başlamıştır. Böylece model ekonomik krizlerin etkisinden arındırılmıştır. Daha sonraki yıllarda Türkiye dış ticareti hızlı bir büyüme göstermiştir. Dış ticaret verilerinde Türkiye'nin toplam 10 milyon \$'dan daha fazla ticaret hacmi bulunan ülkeler dikkate alınmıştır. Yine Türkiye'nin ekonomik büyüklüğünün bir göstergesi olan ve teoride dış ticareti olumlu etkilemesi beklenen dolar bazında GSYİH verileri kullanılacaktır. Dış ticareti olumsuz etkilemesi beklenen uzaklık verileri olarak da Türkiye başkenti ile diğer ülkelerin başkenti arasındaki uzaklık değerleri (km olarak) kullanılacaktır². İlk modelde dış ticareti etkileyebilecek kültürel yakınlık ve ticari birlikler dikkate alınmayacaktır.

Çalışmada kullanılacak modelin kurulumu Jinwan Oh(2004)'un çalışmasına benzer şekilde olacaktır. Buradaki benzerlik ticaret verilerinin ihracat ve ithalatın toplamı şeklinde kullanılması, ekonomik büyüklüğü göstermesi için de Türkiye'nin GSYİH değeri ile diğer ülkelerin GSYİH değerlerinin çarpımının kullanılması ve uzaklık verisi olarak da Türkiye'nin başkenti Ankara ile diğer ülkelerin başkentleri arasındaki uzaklık değerlerinin kullanılmasıdır.

---

²Yabancı çalışmalarda uzaklık birimi olarak mil kullanılmıştır. Ancak bu çalışmada Türkiye'de genel olarak kullanılan kilometre(km) ölçü birimi tercih edilmiştir. Uzaklık verileri <http://privatewww.essex.ac.uk/~ksg/data-5.html> internet sitesinden alınmıştır (2006).

Çalışma için kurulan 5 model aşağıda verilmiştir.

Model 1:

$$\ln T_i = \beta_0 + \beta_1 \ln(G_T * G_i) + \beta_2 \ln(D_i) + \varepsilon$$

Model 2:

$$\ln T_i = \beta_0 + \beta_1 \ln(G_T * G_i) + \beta_2 \ln(D_i) + \beta_3 K_{komsu} + \varepsilon$$

Model 3:

$$\ln T_i = \beta_0 + \beta_1 \ln(G_T * G_i) + \beta_2 \ln(D_i) + \beta_3 K_{komsu} + \beta_4 K_{eu15} + \beta_5 K_{iko} + \varepsilon$$

Model 4:

$$\ln T_i = \beta_0 + \beta_1 \ln(G_T * G_i) + \beta_2 \ln(D_i) + \beta_3 K_{komsu} + \beta_4 K_{eu15} + \beta_5 K_{petrol} + \varepsilon$$

Model 5:

$$\ln T_i = \beta_0 + \beta_1 \ln(G_T * G_i) + \beta_2 \ln(D_i) + \beta_3 K_{komsu} + \beta_4 K_{eu15} + \beta_5 K_{iko} + \beta_6 K_{petrol} + \varepsilon$$

T_i : Türkiye'nin i ülkesi ile yaptığı toplam ticaret hacmi(bin\$)

$G_T * G_i$: Türkiye ile i ülkesinin GSYİH değerlerinin çarpımı (bin\$)

D_i : Türkiye'nin başkenti Ankara ile i ülkesinin başkenti arasındaki uzaklık(bin km)

K_{komsu} : Türkiye'nin sınır komşusu ülkeleri ve Karadeniz'e kıyısı olan ülkeler ile doğu Akdeniz'e kıyısı olan ülkeler

K_{eu15} : Avrupa Birliği üyesi genişlemeden önceki 15 ülke

K_{iko} : İslam Konferansı Örgütü'ne üye ülkeler

K_{petrol} : Türkiye'nin Petrol ve doğalgaz ithal ettiği başlıca ülkeler

ε : Hata Terimi

İlk aşamada model 1’de görüldüğü şekilde sadece orijinal çekim teorisinde kullanılan ekonomik büyüklük değerleri ile uzaklık verileri dış ticareti etkileyen açıklayıcı faktörler olarak kullanılmaktadır. Ekonomik büyüklük arttıkça ve aradaki uzaklık azaldıkça ülkeler arasındaki ticaret hacmini artması beklenmektedir

2. Model’de ise daha önceki çalışmalarda da görülen komşu ülkeler kukla değişkeni eklenmiştir. Bu modelde komşu ülkeler olarak Türkiye’nin kara sınırı komşuları Yunanistan, Bulgaristan, Gürcistan, Azerbaycan, İran ve Suriye’nin yanı sıra Karadeniz’e kıyısı olan Romanya, Ukrayna, Rusya ve Doğu Akdeniz’e kıyısı olan Lübnan, İsrail, Mısır ülkeleri kabul edilmiştir. İki ülkenin komşu olmasının o iki ülke arasındaki ticareti artıracak tahmin edilmektedir. Çünkü aynı bölge içinde olan iki komşu ülkenin tarihsel ve kültürel anlamda yakınlıklar içermesi ve diğer ülkelere nazaran coğrafi anlamda birbirlerine daha yakın olmaları ticari ilişkilerinde olumlu etki yapacağı düşünülmektedir. Kıbrıs adası da Doğu Akdeniz’de bulunmaktadır. Bu sebeple bu değişkenin Türkiye ile Güney Kıbrıs’ın ticaret tahmininde olumlu etki yapacağı beklenmektedir. Toplam 12 komşu ülke kukla değişken olarak belirtilmiştir. Türkiye ile kara sınırı olan Irak için GSYİH verileri olmaması ve yine kara sınırı olan Ermenistan ile ticari ilişkiler olmaması nedeniyle gruba dâhil edilmemiştir.

Çalışmanın bir ileri aşamasında Türkiye’nin dış ticaretini etkileyebilecek diğer farklı ülke grupları olduğu göz önüne alınarak model 3, model 4 ve model 5 kurulmuştur. Bu modellerde kukla değişkenlerden biri AB üyesi ülkelerdir. 2003 yılı genişlemesinden önceki 15 AB üyesi ülkeyi kapsayan bir kukla değişken konulacaktır. Avrupa Birliği gibi siyasi ve ekonomik topluluklar üye ülkeler arasındaki siyasi ve ekonomik yakınlığı artırmaktadır. Nitekim AB üyesi ülkeler de Gümrük Birliği sayesinde dış ticarete engelleri kaldırmış ve dış ticaretin üye ülkeler arasında daha kolay yapılmasını sağlamıştır. Türkiye için de 50 yıldır devam eden AB üyelik sürecinde önemli adımlardan biri olan Gümrük Birliği’nin 1996 yılında yürürlüğe girmesiyle Türkiye AB ülkeleri arasında ticari engeller kalkmış ve dış ticarete önemli bir adım atılmıştır. Bu önemli gelişmenin dış ticarete olan etkisini görebilmek için de AB üyesi ülkeler için kukla değişken kullanılacaktır. Ticaret yapılan ülkenin AB üyesi ülke olmasının ticaret hacmini olumlu yönde etkileyeceği beklenmektedir.

Dış ticareti etkileyen başka bir açıklayıcı faktör de kültürel etkenler olarak görülmektedir. Özellikle kültürel benzerliklerin ülkeler arasındaki hem siyasi hem de

ekonomik ilişkileri etkileyebileceği öngörülmüştür. Kültürel benzerlik olarak özellikle dil ve din benzerliği önemlidir. Türkiye'nin çoğunluğu Müslüman bir nüfusa sahip olması kültürel yönden İslam ülkelerine yakınlığı daha anlamlı görünüyor. Bu nedenle Türkiye'nin de üyesi olduğu İslam Konferansı Örgütü üyeleri de kültürel yakınlık olarak bir kukla değişkenle belirtilecektir. Ticaret yapılan ülkenin İKÖ üyesi ülke olmasının ticaret hacmine olumlu etki yapacağı beklenmektedir.

Türkiye'nin dış ticaretinde önemli bir rolü de enerji ihtiyacından kaynaklanan petrol ve doğalgaz ithalatı oynamaktadır. Özellikle de son yıllarda bu ürünlerde ithalatın arttığı görülmektedir. Türkiye büyük oranda petrol ve doğalgaz ithal eden bir ülkedir. Bu nedenle böyle önemli bir ithal kaleminin toplam ticarete yaptığı etkiyi incelemek gerekir. Bunun için de Türkiye'nin petrol ve doğalgaz ithal ettiği ülkeler bir kukla değişken olarak modele eklenecektir. Petrol ve doğalgaz ithal ettiğimiz başlıca ülkeler şunlardır: Cezayir, İran, Libya, Rusya, Suudi Arabistan. Ticaret yapılan ülkenin önemli bir petrol ve doğalgaz ithal edilen bir ülke olması, ticaret hacminde olumlu etki yapması beklenmektedir.

3.3. TAHMİN

Kurulan modellerin analizinde En Küçük Kareler (EKK) yöntemi kullanılmıştır. Hufbauer ve diğerlerinin(1997) belirttiği gibi EKK'nın avantajı her bir etkenin etkisinin denklemdaki diğer değişkenlerin etkisini sabitleyerek tahmin edilebilmesini sağlamasıdır.(Jang ve diğerleri,2004)

Çalışma için seçilen 1996, 1999, 2003 yıllarının verileriyle yapılan analizin sonuçları sırasıyla incelenecektir.

3.3.1. Tahmin Sonuçları

İlk olarak Tablo 3.1'de 1996 yılı için kurulan modellerin tahmin sonuçları görülmektedir. Sonuçlarda da görüldüğü üzere her 5 modelde de genel çekim teorisine uygun olarak ülkelerin ekonomik büyüklüğünü gösteren değişkenin işareti pozitif ve uzaklık değişkeninin işareti negatif ve istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır.

Model-1'de GSYİH çarpımlarındaki %1'lik bir değişimin iki ülke arasındaki ticareti %0.73 artıracığı görülmektedir. Yine iki ülke arasındaki uzaklıkta %1'lik bir değişimin toplam ticareti %0.9 azaltacağı görülmektedir. R²'ye bakıldığında da bu modeldeki bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni %73 açıklayıcı olduğunu göstermektedir.

Model-2'de komşu ülke kukla değişkenini eklediğimizde değişkenin işaretinin beklendiği gibi pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Bu da gösteriyor ki, ülkenin Türkiye'ye komşu ülke olması ticarete pozitif etki yapmaktadır. Bir ülkenin Türkiye ile komşu olması halinde komşu olmadığı durumuna göre ticareti %69 daha fazla oluyor.

Model-3'te Avrupa Birliği ve İslam Konferansı Örgütü üyeliği kukla değişkenleri eklenerek dış ticarete etkisi incelenmiştir. Bu kukla değişkenlerin işaretleri beklendiği gibi pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır. Ülkenin AB üyesi olması ticarete %54, İKÖ üyesi olması da ticarete %42 artırıcı etki yapmaktadır.

Tablo 3.1: 1996 Yılı için Model Tahminleri

	Model-1	Model-2	Model-3	Model-4	Model-5
C	-10.645***	-10.736***	-10.779***	-9.405***	-9.941***
	(-9.898)	(-10.181)	(-8.915)	(-8.21)	(-8.285)
Ln(Gt*Gi)	0.737***	0.729***	0.715***	0.658***	0.676***
	(15.354)	(15.478)	(12.967)	(12.247)	(12.317)
Ln(km)	-0.929***	-0.785***	-0.670***	-0.655***	-0.629***
	(-8.514)	(-6.266)	(-4.917)	(-4.984)	(-4.772)
Ln(komsu)		0.689**	0.828***	0.698**	0.736**
		(2.218)	(2.625)	(2.282)	(2.408)
Ln(eu15)			0.493*	0.542*	0.614**
			(1.63)	(1.862)	(2.087)
Ln(ikö)			0.421**		0.281
			(2.111)		(1.421)
Ln(petrol)				1.293***	1.153***
				(3.301)	(2.868)
R².	0.733	0.746	0.761	0.776	0.781
Adj. R².	0.727	0.738	0.748	0.764	0.767
Gözlem Sayısı	97	97	97	97	97

Not:t değerleri parantez içindedir. ***,p<0.01;**p<0.05;*p<0.10. Koyu yazılanlar %10 anlamlılık seviyesinin dışında kalmıştır.

Model-4'te ise bu sefer İKÖ yerine Türkiye'nin petrol ve gaz ithal ettiği önemli ülkeler kukla değişkeni eklenmiştir. Burada da petrol ve gaz kukla değişkeni işareti beklendiği gibi pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır. Ülkenin başlıca petrol veya doğalgaz ithal edilen ülke olması dış ticareti %129 oranında artırmaktadır.

Son modelde ise bütün kukla değişkenler birlikte verilmiştir. Ancak modelde İKÖ üyeliği değişkeni istatistiksel olarak anlamsız çıkmıştır. Bunun da nedeni petrol ithal edilen ülkelerin Rusya hariç hepsinin İKÖ üyesi olmasından kaynaklanmaktadır. İki değişken arasındaki doğrusal bağlantı İKÖ açıklayıcı değişkenini anlamsız hale getirmiştir.

1999 yılı verileriyle yapılan çalışmada 1. modelde GSYİH değişkeni çarpanı pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı, uzaklık değişkeni ise negatif ve anlamlı çıkmıştır. Modelin açıklayıcılığını gösteren $R^2=0.77$ gibi yüksek bir değer çıkmıştır.

Tablo 3.2: 1999 Yılı için Model Tahminleri

	Model-1	Model-2	Model-3	Model-4	Model-5
C	-11.267***	-11.316***	-10.694***	-9.705***	-10.099***
	(-11.378)	(-11.5759)	(-9.782)	(-9.112)	(-9.299)
Ln(Gt*Gi)	0.769***	0.7629***	0.716***	0.677***	0.688***
	(17.386)	(17.459)	(14.195)	(13.514)	(13.705)
Ln(km)	-1.0426***	-0.927***	-0.764***	-0.771***	-0.736***
	(-10.416)	(-8.011)	(-6.101)	(-6.365)	(-6.023)
Ln(komsu)		0.549**	0.745***	0.627**	0.665**
		(1.908)	(2.586)	(2.217)	(2.363)
Ln(eu15)			0.711***	0.721***	0.804***
			(2.548)	(2.666)	(2.940)
Ln(ikö)			0.393**		0.283
			(2.181)		(1.576)
Ln(petrol)				1.094***	0.958***
				(3.030)	(2.600)
R².	0.7769	0.785	0.804	0.812	0.817
Adj. R².	0.772	0.778	0.794	0.802	0.805
Gözlem Sayısı	101	101	101	101	101

Not:t değerleri parantez içindedir. ***,p<0.01;**p<0.05;*p<0.10. Koyu yazılanlar %10 anlamlılık seviyesinin dışında kalmıştır.

Komşu ülkeler kukla değişkeni eklenerek yapılan 2. modelde yine GSYİH değişkeni pozitif, uzaklık değişkeni de negatif işaretli ve istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır. Komşu kukla değişken de pozitif ve anlamlı çıkmıştır. R^2 de az bir miktar artırmıştır. Komşuluk ilişkisinin ticarete olumlu bir etki yaptığı burada da görülmektedir

Model-3'te Avrupa Birliği ve İslam Konferansı Örgütü üyeliği kukla değişkenleri eklenerek dış ticarete etkisi incelenmiştir. Bu kukla değişkenlerin işaretleri pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır. Yani, AB üyeliği ve kültürel yakınlık olarak eklenen İKÖ üyeliği Türkiye ile o ülkeler arasındaki ticareti olumlu etkilemektedir.

Model-4'te ise İKÖ yerine Türkiye'nin petrol ve gaz ithal ettiği önemli ülkeler kukla değişkeni eklenmiştir. Burada da petrol ve gaz kukla değişkeni işareti pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır.

Son modelde ise bütün kukla değişkenler birlikte verilmiştir. Ancak burada İKÖ üyeliği değişkeni istatistiksel olarak anlamlı çıkmamıştır. Bunun da nedeni yine 1996 yılında olduğu gibi petrol ithal edilen ülkelerin Rusya hariç hepsinin İKÖ üyesi olmasından kaynaklanmaktadır. İki değişken arasındaki doğrusal bağlantı İKÖ değişkenini istatistiksel olarak anlamsız hale getirmiştir.

Son olarak değişkenlerin modeli açıklayıcılığını gösteren R^2 'ye bakıldığında modele her yeni bir kukla değişken eklendiğinde R^2 artmaktadır. Bu da eklenen kukla değişkenlerin modeli daha açıklayıcı kılmasını sağladığını göstermektedir.

Son olarak ise 2003 yılının analiz sonuçları incelenmiştir. 2003 yılı verileriyle kurulan modellerin analiz sonuçları tablo 3.3'te verilmiştir.

Tablo 3.3: 2003 Yılı için Model Tahminleri

	Model-1	Model-2	Model-3	Model-4	Model-5
C	-10.630***	-10.698***	-10.344***	-9.573***	-9.766***
	(-11.356)	(-11.557)	(-10.105)	(-9.799)	(-9.696)
Ln(Gt*Gi)	0.747***	0.741***	0.712***	0.680***	0.685***
	(18.377)	(18.395)	(15.579)	(15.267)	(15.206)
Ln(km)	-0.982***	-0.865***	-0.753***	-0.750***	-0.730***
	(-9.686)	(-7.354)	(-5.909)	(-6.226)	(-5.919)
Ln(komsu)		0.571*	0.721**	0.594**	0.616**
		(1.891)	(2.337)	(1.993)	(2.054)
Ln(eu15)			0.534*	0.578**	0.625**
			(1.895)	(2.165)	(2.284)
Ln(ikö)			0.267		0.148
			(1.441)		(0.807)
Ln(petrol)				1.226***	1.156***
				(3.207)	(2.944)
R².	0.786	0.793	0.802	0.816	0.817
adj. R².	0.782	0.787	0.792	0.807	0.807
gözlem Sayısı	110	110	110	110	110

Not:t değerleri parantez içindedir. ***,p<0.01;**p<0.05;*p<0.10. Koyu yazılanlar %10 anlamlılık seviyesinin dışında kalmıştır.

Diğer yıllarda olduğu gibi yine model-1'de açıklayıcı değişkenler çekim teorisinin öngördüğü şekilde ve istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır. Yine ekonomik büyüklüğü veren GSYİH çarpımları değişkeni pozitif ve uzaklık değişkeni negatif işaretli çıkmıştır. Önceki yıllara göre model-1'de R²'de bir artış görülmektedir.

Model-2’de eklenen komşu kukla değişkeni pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır.

Model-3’te eklenen AB ve İKÖ üyeliği kukla değişkenlerinden sadece AB üyeliği istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır. Ancak İKÖ üyeliği istatistiksel olarak anlamsız çıkmıştır. Bunun nedeni 2003 yılındaki Körfez Savaşı’nın öncesi ve sonrasındaki bölgedeki İslam ülkelerini olumsuz etkilemesi ve bunun da Türkiye’nin İslam ülkeleriyle olan ticaretini olumsuz etkilemesi olarak görülebilir.

Model-4’te ise İKÖ yerine eklenen Petrol ve Gaz kukla değişkeni istatistiksel olarak anlamlı ve beklendiği gibi pozitif çıkmaktadır. 1999 yılıyla karşılaştırıldığında bu kukla değişkenin katsayısı 1.094’ten 1.208’e çıkmıştır. Bunun da o yıllarda 2.Körfez Savaşı ile birlikte petrol ve doğalgaz fiyatlarının artması, Türkiye’nin petrol ve doğalgaz ihtiyacının da artması ve bunun dış ticarete yansımından kaynaklanan bir durum olduğu öngörülebilir

Ayrıca Avrupa Birliği kukla değişkeninin katsayısına bakıldığında 1996 yılında 0.54 iken 1999 yılında 0.72’ye çıkmıştır. Bu durum Gümrük Birliği’nin Türkiye’nin dış ticaretinde gün geçtikçe etkili olduğuna işarettir. Ancak 2003 yılında bu durum tersine dönerek AB etkisinin azaldığı ve katsayısının 0.57 olduğu görülmektedir. Model 4’teki AB kukla değişkeninin katsayısındaki bu azalmanın nedenleri şunlar olabilir. Birincisi, petrol ülkelerinin dış ticaretteki etkisinin artmasından kaynaklanmış olabilir. İkincisi, Türkiye’nin diğer ülkelerle olan ticaretinin AB ülkeleriyle olan ticaretindeki artıştan daha fazla artmasından kaynaklanabilir. Özellikle Türkiye’nin Rusya ve Çin ile olan ticaret hacminde son yıllarda çok büyük artışlar vardır. Bu da AB ülkeleriyle yapılan ticaretin toplam ticaret üzerindeki etkisini azaltmaktadır. Son olarak da Türkiye’de Gümrük Birliği anlaşmasının Türk ekonomisine negatif etkileri yüksek sesle dile getirilmeye başlanmıştır. Bu da Avrupa Birliği ile olan ticareti olumsuz etkilemiş olabilir.

Model-5’te ise yine bütün kukla değişkenler birlikte konulduğunda İKÖ değişkeni istatistiksel olarak anlamsız çıkmaktadır. Bunun nedeni de daha önce açıklandığı gibi son iki kukla değişken arasında doğrusal bir bağlantı olmasıdır.

Son olarak model’e yeni kukla değişkenler eklendikçe modelin açıklayıcılığını veren R^2 ’nin artmakta olduğu bu yılda da görülmektedir.

3.3.2. Potansiyel Ticaret Hacminin Tahmini

Bu bölümde 3 yıl için yapılan modellerin analiz sonuçları Türkiye ile Güney Kıbrıs arasındaki olası ticaret hacminin tahmini için kullanılacaktır.

1996 yılı için yapılan tahminlerde Türkiye ve Güney Kıbrıs'ın 1996 yılı GSYİH değerleri ve iki ülkenin başkentleri arasındaki uzaklık verisi gerekmektedir. Buna göre denklemde yerine konulacak veriler şunlardır:

$$G_T=178,061(\text{milyon \$}) \quad G_i=9,222 (\text{milyon \$}) \quad D_i=0.456 (\text{bin km}).$$

Bütün yıllarda kukla değişkenlerden sadece komşu ülke kukla değişkeni için 1 diğer kukla değişkenler için 0 değeri verilecektir.

Model-1 için:

$$\ln T_i = -10.645 + 0.737 \ln(G_T * G_i) - 0.929 \ln(D_i)$$

$$\ln T_i = -10.645 + 0.737 \ln(178,061 * 9,222) - 0.929 \ln(0.456) = 5.722$$

Modelde çıkan sonucun ters logaritması alındığında Türkiye Güney Kıbrıs arasındaki ticaret hacmini tahminini vermektedir.

$$T_i = \text{Exp}(5.722) = 305.5(\text{milyon \$})$$

Model 2 için:

$$\ln T_i = -10.736 + 0.729 \ln(G_T * G_i) - 0.785 \ln(D_i) + 0.689 K_{\text{komsu}}$$

$$\ln T_i = -10.736 + 0.729 \ln(178,061 * 9,222) - 0.785 \ln(0.456) + 0.689 * 1 = 6.037$$

$$T_i = \text{Exp}(6.037) = 418.6(\text{milyon \$})$$

Model 3 için:

$$\ln T_i = -10.779 + 0.715 \ln(G_T * G_i) - 0.670 \ln(D_i) + 0.828 K_{\text{komsu}} + 0.493 K_{\text{eu15}} + 0.421 K_{\text{iko}}$$

$$\ln T_i = -10.779 + 0.715 \ln(178,061 * 9,222) - 0.670 \ln(0.456) + 0.828 * 1 + 0 + 0 = 5.746$$

$$T_i = \text{Exp}(5.746) = 312.93(\text{milyon \$})$$

Model 4 için:

$$\ln T_i = -9.405 + 0.658 \ln(G_T * G_i) - 0.655 \ln(D_i) + 0.698 K_{komsu} + 0.542 K_{eu15} + 1.293 K_{petrol}$$

$$\ln T_i = -9.405 + 0.658 \ln(178,061 * 9,222) - 0.655 \ln(0.456) + 0.698 * 1 + 0 + 0 = 5.769$$

$$T_i = \text{Exp}(5.769) = \mathbf{320.21 \text{ (milyon \$)}}$$

1999 yılı için yapılan tahminlerde Türkiye ve Güney Kıbrıs'ın 1999 yılı GSYİH değerleri ve iki ülkenin başkentleri arasındaki uzaklık verisi gerekmektedir. Buna göre denklemde yerine konulacak veriler şunlardır:

$$G_T = 181,690 \text{ (milyon \$)} \quad G_i = 9,615 \text{ (milyon \$)} \quad D_i = 0.456 \text{ (bin km)}$$

Model 1 için:

$$\ln T_i = -11.267 + 0.769 \ln(G_T * G_i) - 1.042 \ln(D_i)$$

$$\ln T_i = -11.267 + 0.769 \ln(181,690 * 9,615) - 1.042 \ln(0.456) = 5.914$$

$$T_i = \text{Exp}(5.914) = \mathbf{370.18 \text{ (milyon \$)}}$$

Model 2 için:

$$\ln T_i = -11.316 + 0.762 \ln(G_T * G_i) - 0.927 \ln(D_i) + 0.549 K_{komsu}$$

$$\ln T_i = -11.316 + 0.762 \ln(181,690 * 9,615) - 0.927 \ln(0.456) + 0.549 * 1 = 6.176$$

$$T_i = \text{Exp}(6.176) = \mathbf{481.06 \text{ (milyon \$)}}$$

Model 3 için:

$$\ln T_i = -10.694 + 0.717 \ln(G_T * G_i) - 0.764 \ln(D_i) + 0.745 K_{komsu} + 0.712 K_{eu15} + 0.393 K_{iko}$$

$$\ln T_i = -10.694 + 0.717 \ln(181,690 * 9,615) - 0.764 \ln(0.456) + 0.745 * 1 + 0 + 0 = 5.908$$

$$T_i = \text{Exp}(5.908) = \mathbf{367.97 \text{ (milyon \$)}}$$

Model 4 için:

$$\ln T_i = -9.705 + 0.677 \ln(G_T * G_i) - 0.771 \ln(D_i) + 0.627 K_{komsu} + 0.721 K_{eu15} + 1.094 K_{petrol}$$

$$\ln T_i = -9.705 + 0.677 \ln(181,690 * 9,615) - 0.771 \ln(0.456) + 0.627 * 1 + 0 + 0 = 5.927$$

$$T_i = \text{Exp}(5.927) = \mathbf{375.02(\text{milyon } \$)}$$

2003 yılı için yapılan tahminlerde Türkiye ve Güney Kıbrıs'ın 2003 yılı GSYİH değerleri ve iki ülkenin başkentleri arasındaki uzaklık verisi gerekmektedir. Buna göre denklemde yerine konulacak veriler şunlardır:

$$G_T = 240,596(\text{milyon } \$) \quad G_i = 13,191(\text{milyon } \$) \quad D_i = 0.456(\text{bin km}).$$

Model 1 için:

$$\ln T_i = -10.630 + 0.747 \ln(G_T * G_i) + 0.982 \ln(D_i)$$

$$\ln T_i = -10.630 + 0.747 \ln(240,596 * 13,191) - 0.982 \ln(0.456) = 6.482$$

$$T_i = \text{Exp}(6.482) = \mathbf{653.27(\text{milyon } \$)}$$

Model 2 için:

$$\ln T_i = -10.698 + 0.741 \ln(G_T * G_i) - 0.865 \ln(D_i) + 0.571 K_{komsu}$$

$$\ln T_i = -10.698 + 0.741 \ln(240,596 * 13,191) - 0.865 \ln(0.456) + 0.571 * 1 = 6.763$$

$$T_i = \text{Exp}(6.763) = \mathbf{865.23(\text{milyon } \$)}$$

Model 4 için:

$$\ln T_i = -9.573 + 0.680 \ln(G_T * G_i) - 0.750 \ln(D_i) + 0.594 K_{komsu} + 0.578 K_{eu15} + 1.226 K_{petrol}$$

$$\ln T_i = -9.573 + 0.680 \ln(240,596 * 13,191) - 0.750 \ln(0.456) + 0.594 * 1 + 0 + 0 = 6.486$$

$$T_i = \text{Exp}(6.486) = \mathbf{655.89(\text{milyon } \$)}$$

Tablo 3.4'te bütün yıllar için tahmin edilen ticaret hacimleri birlikte verilmektedir.

Tablo 3.4: Türkiye-Güney Kıbrıs Arasındaki Ticaret Hacmi Tahminleri

(milyon \$)	1996	1999	2003
Model 1	305.5	370.18	653.27
Model 2	418.60	481.06	865.23
Model 3	312.93	367.97	-
Model 4	320.21	375.02	655.89

Tablo 3.4'te de gösterilen çalışmanın sonuçlarına göre Türkiye ile Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile normal ikili ilişkilerin olması halinde ortaya çıkacak ticaret hacimleri Türkiye için çok önem arz edecek miktarlarda olmamasına rağmen, Güney Kıbrıs gibi küçük bir ada ülkesinin ticaretinde önemli bir yer tutmaktadır. 1996 yılında 305.5 milyon \$ lık ticaret hacmi iki ülkenin komşu ülke varsayımı altında %50'ye varan bir artış sağlayarak 418.6 milyon \$ seviyesinde görülmektedir. Ancak yine 3. ve 4. modellerin çıktıklarıyla yapılan hesaplamalarda 1. modele yakın veriler ortaya çıkmaktadır. Aynı durum 1999 yılı için de geçerlidir. Ancak burada 1996 yılına göre elde edilen tahmin değerleri daha yüksek çıkmıştır. Bunun nedeni de Türkiye ve Güney Kıbrıs'ın GSYİH değerlerinin artması ve bunun da dış ticarete yansımalarıdır. 2003 yılına gelindiğinde ise tahmin edilen ticaret hacmi değerleri 1996 yılının 2 katından fazla ve 1999 yılının 2 katından biraz azdır. Bu değişim Türkiye'nin toplam ticaretindeki yıllara göre artışla örtüşmektedir. 2003 yılında Türkiye'nin toplam ticareti 1999 yılının neredeyse iki katı seviyesindedir.

Her üç yıl için de elde edilen sonuçlar göstermektedir ki Türkiye ile GKRY arasındaki tahmin edilen toplam ticaret hacmi Türkiye'nin toplam ticaret hacminin %0.6'sını teşkil etmektedir. İki ülke arasında tahmin edilen ticaret hacmi Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin toplam ticaret hacminde önemli bir yer tutmaktadır. İki ülke arasındaki potansiyel ticaret hacmi 1996 yılı itibarıyla toplam 5.3 milyar \$ olan Güney Kıbrıs'ın toplam ticaretinin %6'sına tekabül etmektedir. Aynı oran 1999 yılı itibarıyla %8'e çıkmaktadır. 2003 yılı itibarıyla ise %12'ye çıkmaktadır. Bu oranlar 2003 yılında Güney Kıbrıs'ın en çok ticaret yaptığı ülkelerden biri olan İngiltere'nin payı ile aynıdır. Güney Kıbrıs'ın en çok ticaret yaptığı Yunanistan'ın %15'lik payına yakındır.

4. BÖLÜM: SONUÇ VE DEĞERLENDİRMELER

Kıbrıs meselesinin Güney Kıbrıs'ın AB'ye üye olarak Türkiye'nin üyelik sürecinde karşısına çok önemli bir engel olarak çıkması bu konuyu daha çekici hale getirmiştir. Çalışmada özellikle ikili ilişkiler kurmayan Türkiye ile Güney Kıbrıs'ın ticari ilişkilerinin potansiyeli tahmin edilmiştir. Gümrük Birliği antlaşmalarını Güney Kıbrıs'ın da dâhil olduğu ülkelere genişletmesi istenen Türkiye, bu konuda Güney Kıbrıs'ı adanın tamamını temsil eden bir ülke şeklinde tanımakla karşı karşıya kalmıştır.

Gümrük Birliği bilindiği üzere, Türkiye ile AB üyeleri arasındaki ticari engelleri kaldırmaktadır. Ancak Türkiye siyasi ve ekonomik bir ilişkisi olmadığı Güney Kıbrıs'a kapalı tuttuğu liman ve havaalanlarını Gümrük Birliği çerçevesinde açmak zorundadır. Bu sorun taraflar için daha çok siyasi anlam içermese de olayın ekonomik boyutu, özellikle de ticari boyutu bu çalışma ile ele alınmak istenmiştir. Ticari kayıpların tahminini yapabilmek için de iki ülke arasında herhangi bir siyasi ve ekonomik sorunun olmadığı ve normal ikili ilişkilerin kurulduğu varsayılarak uluslar arası ticarete kullanılan "Çekim Teorisi"nden faydalanılmıştır.

Çekim teorisi kullanılarak elde edilen sonuçlar da göstermiştir ki 2003 yılı itibariyle iki ülke arasındaki potansiyel ticaret hacmi tahmini 655 milyon \$ seviyesindedir. Bu miktar Türkiye'nin dış ticaretinde %0.6 gibi önemsenmeyecek bir miktar olsa da Güney Kıbrıs Rum Yönetimi için %12 gibi önemli seviyelerdedir. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin en çok ticaret yaptığı ülkeler olan Yunanistan(%15) ve İngiltere(%12) ile karşılaştırıldığında Türk limanlarının ve havaalanlarının Güney Kıbrıs Rum Yönetimi gemi ve uçaklarına açılması sonucu oluşacak potansiyel ticaret hacminin ne kadar önemli olduğu görülebilir. Üstelik kendine kültürel olarak da en yakın olan Yunanistan'dan bile coğrafi olarak daha yakın olan ve ekonomik anlamda çok büyük olan Türkiye ile ticaret yapması her koşulda Güney Kıbrıs için avantajlı olacaktır.

Ayrıca Güney Kıbrıs'ın dış ticaretinde ithalat ihracattan çok daha fazladır. Bu göz önüne alındığında, Türkiye'ye ihracattan daha çok Türkiye'den ithalat yapacağı öngörülebilir. Türkiye'nin AB ülkelerine göre daha az maliyetli üretim yapması ve daha ucuz mal satması Güney Kıbrıs'ın ithalatını da iyileştirebilecektir ve genel olarak Güney Kıbrıs ekonomisi üzerinde olumlu etki yapacaktır.

Bu arada, Güney Kıbrıs'ın Türkiye ile normal ilişkiler kurması aynı zamanda KKTC ile de ilişkiler kurması demektir. Bu da adadaki iki toplum arasındaki ticari ilişkileri olumlu etkileyecek ve Güney Kıbrıs için bir avantaj daha sağlayacaktır.

İkili ilişkilerin düzelmesi sadece ticari açıdan değil aynı zamanda turizm gelirleri açısından da Güney Kıbrıs'a avantaj sağlayacaktır. Dış ticaretindeki açığı biraz da olsa turizm gelirleri sayesinde iyileştiren Güney Kıbrıs, Türk turistlere kapısını açmış olacak ve dış ticaret dengesini 70 milyonluk nüfusa sahip olan Türkiye'den gelecek yeni turist potansiyeli ile daha kolay iyileştirebilecektir. Tabi ki bu çalışma sadece iki ülke arasındaki ticaret potansiyelinin tahmini için yapılmış olup diğer avantajları tahmin etmek ayrı bir çalışma konusu olabilir.

Sonuç olarak çalışmanın sonucu da göstermiştir ki Kıbrıs sorunun çözülmesi ve Türkiye ile ikili ilişkilerin kurulması Güney Kıbrıs için siyasi olmaklar beraber ekonomik bir önem de taşımaktadır. Sadece Türkiye'nin kabul ettiği şekilde siyasi bir ilişki olsa dahi bunun ekonomik avantajları Güney Kıbrıs için çok büyüktür. Ancak ne yazık ki ekonomiyi de yöneten hep siyaset olmuştur. Sadece ekonomik çıkarları düşünmek siyasi sorunların çözülmesine yardımcı olmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Anderson, J.E. ve Wincoop, E.V. (2003) “Gravity with Gravitas: A Solution to the Border Puzzle”, *The American Economic Review*, c.93, s.1, ss. 170-192.
- Antonucci, D. ve Manzocchi, S. (2006) “Does Turkey Have a Special Trade Relation with EU? A Gravity Model Approach”, *Economic Systems*, s.30, ss.157–169.
- Atici, C. ve Güloğlu, B. (2006) “Gravity Model of Turkey’s Fresh and Processed Fruit and Vegetable Export to the EU: A Panel Data Analysis”, *Journal of International Food and Agribusiness Marketing*, c.18(3/4).
- Bal, İ. (Derl.) (2004), *Turkish Foreign Policy in Post Cold War Era*, Brown Walker Press: Florida.
- Bergstrand, J. H. (1989) *The Generalized Gravity Equation, Monopolistic Competiton, and the Factor Proportions Theory in International Trade*, *The Review of Economics and Statistics*, c.71, s.1, ss. 143-153.
- Canbolat, İ. S. (2004) “The European Union and Turkey” *Turkish Foreign Policy in Post Cold War Era*, Derl.: İdris Bal (Brown Walker Press: Florida), s.s.153-164.
- Deardoff, V. A., (1995) *Determinants of Bilateral Trade: Does Gravity Work in a Neoclassical World?* NBER Working Paper No 5377.
- Gleditsch, K. S. (2006) *Distance Between Capital Cities*, <http://privatewww.essex.ac.uk/~ksg/data/capdist.csv>
- Gujarati, N. D. (1999) *Temel Ekonometri* (Çev. Ü. Şenesen ve G.G. Şenesen), McGraw-Hill Inc.: USA.
- Hasgüler, M. (2007) *Kıbrıs’ta Enosis ve Taksim Politikalarının Sonu*, Alfa Yayınları: İstanbul
- Hirsch, S. ve Hashai, N. (2000) The Arab- Israeli Trade Potential: the Role of Distance-Sensitive Products, *The International Trade Journal*, c.14, s.1.

- Hufbauer,G. C., Elliott, K. A., Cyrus, T. ve Winston, E. (1997) “U.S. Economic Sanction: Their Impact on Trade, Jobs and Wages”, *Working Paper* Washington D.C.: Institute for International Economics.
- International Monetary Found (2007) *World Economic Outlook Databases*, www.imf.org
- Kıbrısca (2007) *Kıbrıs'ın Kronolojisi*, www.kibrisca.com
- Kimura, F. ve Lee, H. H. (2004) “The Gravity Equation in International Trade in Services”, *European Trade Study Group Conference*, 9-11 Eylül, 2004, University of Nottingham.
- KKTC Devlet Planlama Örgütü (2007) *Temel Ekonomik ve Sosyal Göstergeler*, www.devplan.org
- Oh, J. (2004) *Economic Benefits and Political Constraints: North Korea's Precarious Relations with South Korea and the United States*, Master Thesis, Brown University Watson Institute for International Studies: Providence.
- Paas, T. (2000) *Gravity Approach for Modeling Trade Flows Between Estonia and the Main Trading Partners*, Tartu University Press:Tartu.
- Seyidoğlu, H. (2001) *Uluslar arası iktisat Teori, Politika ve Uygulama*, Güzem Yayınları: İstanbul.
- Statistical Service of the Republic of Cyprus (2007) *Statistical Themes*, www.mof.gov.cy
- T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı (2007) *Dış Ticaret İstatistikleri*, www.dtm.gov.tr
- T.C. Dışişleri Bakanlığı (2007) *Türkiye –AB İlişkileri*, www.disisleri.gov.tr
- Tuncer, H. (2002) “The Cyprus Issue:Recent Developments”, *Journal of International Affairs*,c.7, Sep.-Nov.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2007) *Türkiye Dış Ticaret İstatistikleri*, www.tuik.gov.tr

- Uysal, C. (2001) “Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerinin Tarihsel Süreci ve Son Gelişmeler”, *Akdeniz İİBF Dergisi*, s.1, ss.140-153.
- Uslu, N. (2003) “The Cyprus Question Between 1974 and 2004 and its Relation to Turkish Foreign Policy”, *Turkish Foreign Policy in Post Cold War Era*, Derl.: İdris Bal(Brown Walker Press: Florida), s.s.211-251.
- Wall, H. J. (1999) “Using The Gravity Model to Estimate The Cost Of Protection”, *Federal Reserve Bank Of St. Louis*, January, s.s.33-40.
- Yang, J., Askari, H., Forrer, J. ve Teegen, H. (2004) “U.S. Economic Sanctions: An Emprical Study”, *The International Trade Journal*, c.18, s.1.

EKLER

Ek 1: Analiz İçin Verileri Kullanılan Ülkeler

10milyon\$ Üstü Ticaret Yapılan Ülkeler		
A.B.D.	Gürcistan	Özbekistan
Almanya	Hırvatistan	Pakistan
Angola	Hindistan	Panama
Antik ve Barbuda	Hollanda	Peru
Arjantin	İran	Polonya
Arnavutluk	İrlanda	Portekiz
Avustralya	İspanya	Romanya
Avusturya	İsrail	Rusya
Azerbaycan	İsveç	Senegal
B.A.E.	İsviçre	Singapur
Bahama Adaları	İtalya	Slovakya
Bahreyn	İzlanda	Slovenya
Bangladeş	Jamaika	Srilanka
Belçika	Japonya	Sudan
Benin	Kamerun	Suriye
Beyaz Rusya	Kanada	Suudi Arabistan
Birleşik Krallık	Katar	Şili
Bosna Hersek	Kazakistan	Tacikistan
Brezilya	Kenya	Tanzanya
Brunei Sultanlığı	Kırgızistan	Tayland
Bulgaristan	Kolombiya	Tayvan
Cezayir	Kongo	Tunus
Çek Cumhuriyeti	Kosta Rika	Türkmenistan
Çin	Kuveyt	Ukrayna
Danimarka	Letonya	Umman
Ekvator	Liberya	Uruguay
Endonezya	Libya	Ürdün
Eritre	Litvanya	Venezüella
Estonya	Lübnan	Vietnam
Etiyopya	Lüksemburg	Yemen
Fas	Macaristan	Yeni Zelanda
Fildişi Sahilleri	Makedonya	Yunanistan
Filipinler	Malavi	Zimbabve
Finlandiya	Malezya	
Fransa	Malta	
Gabon	Meksika	
Gambiya	Mısır	
Gana	Moldova	
Güney Afrika	Nijerya	
Güney Kore	Norveç	

Ek 2: Kukla Değişken İçin Kullanılan Ülkeler

İKÖ Üyesi Ülkeler	AB Üyesi Ülkeler	Petrol ve Doğalgaz Ticareti Yapılan Ülkeler
Arnavutluk	Almanya	Rusya
Azerbaycan	İngiltere	İran
Bahreyn	Fransa	Cezayir
Bangladeş	İtalya	Libya
Benin	İsveç	Suudi Arabistan
B.A.E.	Finlandiya	
Brunei	Lüksemburg	
Cezayir	Belçika	
Endonezya	Hollanda	
Fas	İrlanda	
Fildişi Sahilleri	Danimarka	
Gabon	İspanya	
Gambiya	Portekiz	
İran	Yunanistan	
Kamerun	Avusturya	
Katar		
Kazakistan		
Kırgızistan		
Kuveyt		
Libya		
Lübnan		
Malezya		
Mısır		
Nijerya		
Özbekistan		
Pakistan		
Senegal		
Sudan		
Suriye		
Suudi Arabistan		
Tacikistan		
Tunus		
Türkmenistan		
Umman		
Ürdün		
Yemen		

Ek 3: 1996 Yılı İçin Yapılan Regresyon Analizi Sonuçları

Model 1

Dependent Variable: LNTRADE

Method: Least Squares

Date: 08/06/07 Time: 16:44

Sample: 1 97

Included observations: 97

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-10.64515	1.075465	-9.898185	0.0000
LNGDP	0.737262	0.048015	15.35490	0.0000
LNKM	-0.929760	0.109192	-8.514942	0.0000
R-squared	0.733023	Mean dependent var	5.102096	
Adjusted R-squared	0.727343	S.D. dependent var	1.677718	
S.E. of regression	0.876047	Akaike info criterion	2.603645	
Sum squared resid	72.14105	Schwarz criterion	2.683275	
Log likelihood	-123.2768	F-statistic	129.0453	
Durbin-Watson stat	1.673791	Prob(F-statistic)	0.000000	

Model 2

Dependent Variable: LNTRADE

Method: Least Squares

Date: 08/07/07 Time: 17:22

Sample: 1 97

Included observations: 97

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-10.73646	1.054521	-10.18137	0.0000
LNGDP	0.729966	0.047159	15.47893	0.0000
LNKM	-0.785108	0.125292	-6.266210	0.0000
KOMSU	0.689631	0.310903	2.218157	0.0290
R-squared	0.746438	Mean dependent var	5.102096	
Adjusted R-squared	0.738259	S.D. dependent var	1.677718	
S.E. of regression	0.858331	Akaike info criterion	2.572710	
Sum squared resid	68.51616	Schwarz criterion	2.678884	
Log likelihood	-120.7764	F-statistic	91.25814	
Durbin-Watson stat	1.689476	Prob(F-statistic)	0.000000	

Model 3

Dependent Variable: LNTRADE

Method: Least Squares

Date: 08/07/07 Time: 17:23

Sample: 1 97

Included observations: 97

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-10.77988	1.209131	-8.915390	0.0000
LNGDP	0.715930	0.055210	12.96749	0.0000
LNKM	-0.670500	0.136357	-4.917252	0.0000
KOMSU	0.828929	0.315741	2.625347	0.0102
EU15	0.493328	0.302474	1.630975	0.1064
IKO	0.421295	0.199527	2.111471	0.0375
R-squared	0.761912	Mean dependent var	5.102096	
Adjusted R-squared	0.748831	S.D. dependent var	1.677718	
S.E. of regression	0.840819	Akaike info criterion	2.550978	
Sum squared resid	64.33480	Schwarz criterion	2.710239	
Log likelihood	-117.7224	F-statistic	58.24244	
Durbin-Watson stat	1.758657	Prob(F-statistic)	0.000000	

Model 4

Dependent Variable: LNTRADE

Method: Least Squares

Date: 08/07/07 Time: 17:23

Sample: 1 97

Included observations: 97

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-9.405568	1.145488	-8.210974	0.0000
LNGDP	0.658595	0.053772	12.24798	0.0000
LNKM	-0.655444	0.131506	-4.984125	0.0000
KOMSU	0.698706	0.306177	2.282033	0.0248
EU15	0.542872	0.291478	1.862479	0.0658
PETROL2	1.293474	0.391769	3.301627	0.0014
R-squared	0.776965	Mean dependent var	5.102096	
Adjusted R-squared	0.764710	S.D. dependent var	1.677718	
S.E. of regression	0.813805	Akaike info criterion	2.485669	
Sum squared resid	60.26738	Schwarz criterion	2.644929	
Log likelihood	-114.5549	F-statistic	63.40150	
Durbin-Watson stat	1.765728	Prob(F-statistic)	0.000000	

Model 5

Dependent Variable: LNTRADE

Method: Least Squares

Date: 08/07/07 Time: 17:24

Sample: 1 97

Included observations: 97

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-9.941549	1.199901	-8.285310	0.0000
LNGDP	0.676303	0.054905	12.31778	0.0000
LNKM	-0.629923	0.132002	-4.772080	0.0000
KOMSU	0.736168	0.305613	2.408825	0.0180
EU15	0.614094	0.294156	2.087650	0.0397
PETROL2	1.153082	0.401914	2.868977	0.0051
IKO	0.281620	0.198118	1.421479	0.1586
R-squared	0.781862	Mean dependent var	5.102096	
Adjusted R-squared	0.767320	S.D. dependent var	1.677718	
S.E. of regression	0.809280	Akaike info criterion	2.484084	
Sum squared resid	58.94402	Schwarz criterion	2.669888	
Log likelihood	-113.4781	F-statistic	53.76391	
Durbin-Watson stat	1.827214	Prob(F-statistic)	0.000000	

Ek 4: 1999 Yılı İçin Yapılan Regresyon Analizi Sonuçları

Model 1:

Dependent Variable: LNTRADE

Method: Least Squares

Date: 07/18/07 Time: 14:11

Sample: 1 101

Included observations: 101

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-11.26798	0.990316	-11.37816	0.0000
LNGDP	0.769792	0.044274	17.38682	0.0000
LNKM	-1.042620	0.100093	-10.41652	0.0000
R-squared	0.776975	Mean dependent var	5.047069	
Adjusted R-squared	0.772423	S.D. dependent var	1.693809	
S.E. of regression	0.808032	Akaike info criterion	2.440823	
Sum squared resid	63.98576	Schwarz criterion	2.518500	
Log likelihood	-120.2616	F-statistic	170.7059	
Durbin-Watson stat	1.857348	Prob(F-statistic)	0.000000	

Model 2

Dependent Variable: LNTRADE

Method: Least Squares

Date: 08/06/07 Time: 17:28

Sample: 1 101

Included observations: 101

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-11.31621	0.977559	-11.57599	0.0000
LNGDP	0.762985	0.043835	17.40593	0.0000
LNKM	-0.927403	0.115762	-8.011324	0.0000
KOMSU	0.549529	0.287959	1.908355	0.0593
R-squared	0.785045	Mean dependent var	5.047069	
Adjusted R-squared	0.778397	S.D. dependent var	1.693809	
S.E. of regression	0.797356	Akaike info criterion	2.423768	
Sum squared resid	61.67037	Schwarz criterion	2.527337	
Log likelihood	-118.4003	F-statistic	118.0857	
Durbin-Watson stat	1.883966	Prob(F-statistic)	0.000000	

Model 3

Dependent Variable: LNTRADE

Method: Least Squares

Date: 08/07/07 Time: 17:26

Sample: 1 101

Included observations: 101

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-10.69448	1.093240	-9.782370	0.0000
LNGDP	0.716545	0.050478	14.19512	0.0000
LNKM	-0.764470	0.125306	-6.100844	0.0000
KOMSU	0.745417	0.288205	2.586410	0.0112
EU	0.711716	0.279322	2.548014	0.0124
IKO	0.392857	0.180111	2.181200	0.0316
R-squared	0.803969	Mean dependent var	5.047069	
Adjusted R-squared	0.793651	S.D. dependent var	1.693809	
S.E. of regression	0.769424	Akaike info criterion	2.371218	
Sum squared resid	56.24122	Schwarz criterion	2.526572	
Log likelihood	-113.7465	F-statistic	77.92321	
Durbin-Watson stat	1.890010	Prob(F-statistic)	0.000000	

Model 4

Dependent Variable: LNTRADE

Method: Least Squares

Date: 08/07/07 Time: 18:08

Sample: 1 101

Included observations: 101

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-9.704631	1.065048	-9.111917	0.0000
LNGDP	0.676967	0.050095	13.51376	0.0000
LNKM	-0.770715	0.121080	-6.365320	0.0000
KOMSU	0.626738	0.282653	2.217339	0.0290
EU	0.721300	0.270521	2.666334	0.0090
PETROL	1.093556	0.360927	3.029852	0.0032
R-squared	0.812290	Mean dependent var	5.047069	
Adjusted R-squared	0.802410	S.D. dependent var	1.693809	
S.E. of regression	0.752916	Akaike info criterion	2.327842	
Sum squared resid	53.85382	Schwarz criterion	2.483195	
Log likelihood	-111.5560	F-statistic	82.21992	
Durbin-Watson stat	1.811489	Prob(F-statistic)	0.000000	

Model 5

Dependent Variable: LNTRADE

Method: Least Squares

Date: 08/07/07 Time: 18:08

Sample: 1 101

Included observations: 101

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-10.09854	1.085995	-9.298884	0.0000
LNGDP	0.688172	0.050214	13.70472	0.0000
LNKM	-0.735829	0.122169	-6.023049	0.0000
KOMSU	0.665294	0.281538	2.363071	0.0202
EU	0.804229	0.273545	2.940028	0.0041
IKO	0.283442	0.179878	1.575739	0.1184
PETROL	0.957760	0.368365	2.600029	0.0108
R-squared	0.817121	Mean dependent var	5.047069	
Adjusted R-squared	0.805447	S.D. dependent var	1.693809	
S.E. of regression	0.747107	Akaike info criterion	2.321572	
Sum squared resid	52.46791	Schwarz criterion	2.502818	
Log likelihood	-110.2394	F-statistic	69.99997	
Durbin-Watson stat	1.821794	Prob(F-statistic)	0.000000	

Ek 5: 2003 Yılı İçin Yapılan Regresyon Analizi Sonuçları

Model 1

Dependent Variable: LNTRADE

Method: Least Squares

Date: 08/09/07 Time: 13:12

Sample: 1 110

Included observations: 110

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-10.62993	0.936035	-11.35635	0.0000
LNGDP	0.747432	0.040672	18.37729	0.0000
LNKM	-0.981944	0.101375	-9.686263	0.0000
R-squared	0.786541	Mean dependent var	5.430753	
Adjusted R-squared	0.782551	S.D. dependent var	1.824867	
S.E. of regression	0.850961	Akaike info criterion	2.541993	
Sum squared resid	77.48243	Schwarz criterion	2.615643	
Log likelihood	-136.8096	F-statistic	197.1337	
Durbin-Watson stat	1.948380	Prob(F-statistic)	0.000000	

Model 2

Dependent Variable: LNTRADE

Method: Least Squares

Date: 08/09/07 Time: 13:24

Sample: 1 110

Included observations: 110

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-10.69871	0.925671	-11.55779	0.0000
LNGDP	0.741527	0.040311	18.39506	0.0000
LNKM	-0.865254	0.117645	-7.354819	0.0000
KOMSU	0.571335	0.302027	1.891669	0.0613
R-squared	0.793512	Mean dependent var	5.430753	
Adjusted R-squared	0.787668	S.D. dependent var	1.824867	
S.E. of regression	0.840890	Akaike info criterion	2.526974	
Sum squared resid	74.95215	Schwarz criterion	2.625173	
Log likelihood	-134.9836	F-statistic	135.7822	
Durbin-Watson stat	2.050314	Prob(F-statistic)	0.000000	

Model 3

Dependent Variable: LNTRADE

Method: Least Squares

Date: 08/09/07 Time: 13:28

Sample: 1 110

Included observations: 110

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-10.34470	1.023661	-10.10559	0.0000
LNGDP	0.712848	0.045756	15.57927	0.0000
LNKM	-0.753774	0.127560	-5.909172	0.0000
KOMSU	0.721344	0.308547	2.337871	0.0213
EU15	0.534577	0.281977	1.895822	0.0608
IKO	0.267429	0.185481	1.441816	0.1524
R-squared	0.802279	Mean dependent var	5.430753	
Adjusted R-squared	0.792773	S.D. dependent var	1.824867	
S.E. of regression	0.830720	Akaike info criterion	2.519953	
Sum squared resid	71.76991	Schwarz criterion	2.667252	
Log likelihood	-132.5974	F-statistic	84.39856	
Durbin-Watson stat	2.049742	Prob(F-statistic)	0.000000	

Model 4

Dependent Variable: LNTRADE

Method: Least Squares

Date: 08/09/07 Time: 13:29

Sample: 1 110

Included observations: 110

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-9.573283	0.976885	-9.799809	0.0000
LNGDP	0.680782	0.044591	15.26722	0.0000
LNKM	-0.750555	0.120548	-6.226187	0.0000
KOMSU	0.594348	0.298185	1.993218	0.0489
EU15	0.578687	0.267181	2.165898	0.0326
PETROL	1.226084	0.382286	3.207245	0.0018
R-squared	0.816478	Mean dependent var	5.430753	
Adjusted R-squared	0.807655	S.D. dependent var	1.824867	
S.E. of regression	0.800335	Akaike info criterion	2.445428	
Sum squared resid	66.61569	Schwarz criterion	2.592727	
Log likelihood	-128.4985	F-statistic	92.53804	
Durbin-Watson stat	2.075484	Prob(F-statistic)	0.000000	

Model 5

Dependent Variable: LNTRADE

Method: Least Squares

Date: 08/09/07 Time: 13:30

Sample: 1 110

Included observations: 110

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-9.766104	1.007220	-9.696096	0.0000
LNGDP	0.685824	0.045100	15.20678	0.0000
LNKM	-0.730164	0.123361	-5.918919	0.0000
KOMSU	0.616102	0.299896	2.054384	0.0425
EU15	0.625640	0.273869	2.284449	0.0244
IKO	0.148229	0.183516	0.807718	0.4211
PETROL	1.156141	0.392595	2.944870	0.0040
R-squared	0.817633	Mean dependent var	5.430753	
Adjusted R-squared	0.807010	S.D. dependent var	1.824867	
S.E. of regression	0.801675	Akaike info criterion	2.457295	
Sum squared resid	66.19640	Schwarz criterion	2.629144	
Log likelihood	-128.1512	F-statistic	76.96603	
Durbin-Watson stat	2.070446	Prob(F-statistic)	0.000000	

Ek 6: 2003 Yılı Model 4 için Gerçek, Tahmin ve Hata Tablosu

	Actual	Fitted	Residual	Residual Plot
Arnavutluk	4.77916	4.64863	0.13053	. * .
Cezayir	7.41131	6.93616	0.47515	. * .
Angola	2.63174	4.06337	-1.43164	* . .
Antik ve Barbuda	2.93279	1.70676	1.22603	. . *
Arjantin	5.61987	4.97647	0.64340	. * .
Avustralya	5.89932	5.82693	0.07239	. * .
Avusturya	7.16812	7.54142	-0.37331	. * .
Azerbaycan	6.08244	5.22727	0.85516	. *
Bahamalar	3.48686	3.01229	0.47458	. * .
Bahreyn	3.78485	4.50217	-0.71732	. * .
Bangladeş	4.40735	4.98038	-0.57303	. * .
Beyaz Rusya	3.89289	5.17168	-1.27879	* . .
Belçika	7.78703	7.34982	0.43721	. * .
Bosna Hersek	4.27068	4.72791	-0.45723	. * .
Brezilya	6.11366	6.05575	0.05792	. * .
Bulgaristan	7.17866	6.30575	0.87290	. *
Kamerun	3.69570	4.20927	-0.51357	. * .
Kanada	6.14462	6.59000	-0.44537	. * .
şili	5.17059	4.54973	0.62086	. * .
Çin	8.04396	7.15338	0.89058	. *
Kolombiya	4.52532	4.73556	-0.21024	. * .
Kongo	2.49853	3.20592	-0.70739	. * .

Kosta Rika	3.55195	3.67811	-0.12616	. * .
Hırvatistan	4.62786	5.54984	-0.92199	* . .
Çek Cumhuriyeti	6.45013	6.16345	0.28668	. * .
Danimarka	6.68354	7.16228	-0.47873	. * .
Ekvator	3.40653	3.99488	-0.58836	. * .
Mısır	6.28260	7.13923	-0.85664	* . .
Eritre	2.72345	2.45127	0.27218	. * .
Estonya	3.61246	4.45235	-0.83989	* . .
Etiyopya	4.26084	4.05815	0.20269	. * .
Finlandiya	6.54238	6.96545	-0.42307	. * .
Fransa	8.85227	8.52308	0.32919	. * .
Gabon	2.38547	3.59356	-1.20809	* . .
Gambiya	2.33720	1.55841	0.77879	. *
Gürcistan	6.06143	5.07725	0.98418	. . *
Almanya	9.73731	8.90898	0.82833	. *
Gana	4.88337	3.73857	1.14480	. . *
Yunanistan	7.20648	8.41933	-1.21285	* . .
Macaristan	6.55323	6.31341	0.23982	. * .
İzlanda	2.48074	4.06242	-1.58167	* . .
Hindistan	6.67736	6.80478	-0.12742	. * .
Endonezya	6.20924	5.62655	0.58269	. * .
İran	7.78092	8.31572	-0.53480	. * .
İrlanda	6.63716	6.68157	-0.04441	. * .

İsrail	7.34115	7.55010	-0.20895	. * .
İtalya	9.06702	8.71759	0.34943	. * .
Fildişi Sahilleri	4.05547	4.09878	-0.04331	. * .
Jamaika	2.78070	3.21104	-0.43034	. * .
Japonya	7.64175	7.61220	0.02955	. * .
Ürdün	5.11481	5.19689	-0.08208	. * .
Kazakistan	6.21587	4.91822	1.29765	. . *
Kenya	2.71641	4.28488	-1.56846	* . .
Kuveyt	5.20318	5.73859	-0.53541	. * .
Kırgızistan	3.94677	3.06691	0.87986	. *
Letonya	3.33062	4.69074	-1.36012	* . .
Lübnan	5.39288	6.45213	-1.05925	* . .
Liberya	3.25031	1.65078	1.59953	. . *
Libya	7.19089	6.45384	0.73706	. * .
Litvanya	5.40110	5.13169	0.26941	. * .
Lüksemburg	5.94174	5.77802	0.16372	. * .
Makedonya	5.01102	4.60163	0.40939	. * .
Malavi	2.30361	2.63216	-0.32855	. * .
Malezya	6.42637	5.16834	1.25802	. . *
Malta	5.43639	4.26588	1.17051	. . *
Meksika	4.94450	6.10987	-1.16537	* . .
Moldova	4.05004	4.07989	-0.02985	. * .
Fas	5.55206	5.17802	0.37405	. * .

Hollanda	8.06545	7.71338	0.35207	. * .
Yeni Zelanda	3.63953	4.42465	-0.78512	* .
Nijerya	5.66871	5.16008	0.50863	. * .
Norveç	6.38789	6.49517	-0.10728	. * .
Umman	3.16869	4.83591	-1.66722	* . .
Pakistan	5.56980	5.60069	-0.03089	. * .
Peru	3.38554	4.47059	-1.08505	* . .
Filipinler	4.46545	4.90707	-0.44162	. * .
Polonya	6.80396	6.82990	-0.02595	. * .
Portekiz	6.15322	6.61434	-0.46112	. * .
Katar	3.17799	5.09835	-1.92036	* . .
Slovakya	5.58267	5.59304	-0.01037	. * .
Romanya	7.51170	7.12839	0.38331	. * .
Rusya	8.82745	9.06952	-0.24207	. * .
Suudi Arabistan	7.44460	7.87993	-0.43533	. * .
Senegal	3.28886	3.57550	-0.28663	. * .
Singapur	5.44191	5.06021	0.38170	. * .
Slovenya	5.27612	5.44567	-0.16954	. * .
Güney Afrika	6.12521	5.56971	0.55550	. * .
Güney Kore	7.22284	6.38486	0.83798	. *
İspanya	8.24098	7.91063	0.33034	. * .
Sri Lanka	3.82433	4.20241	-0.37807	. * .
Sudan	4.26176	4.77864	-0.51688	. * .

İsveç	7.15435	7.36434	-0.20998	. * .
İsviçre	8.10807	6.90147	1.20660	. . *
Suriye	6.71430	6.50941	0.20489	. * .
Tayvan	6.78311	5.86874	0.91437	. *
Tacikistan	4.45988	3.01406	1.44581	. . *
Tanzanya	2.38093	3.93330	-1.55237	* . .
Tayland	5.99254	5.46447	0.52807	. * .
Tunus	5.76254	5.22925	0.53329	. * .
Türkmenistan	5.68368	4.61977	1.06391	. . *
B.A.E.	6.70503	5.88696	0.81807	. *
A.B.D.	8.88839	8.26682	0.62157	. * .
Ukrayna	7.48239	6.66827	0.81411	. *
Birleşik Krallık	8.87768	8.46451	0.41316	. * .
Uruguay	3.61783	3.33125	0.28658	. * .
Özbekistan	5.47178	4.20543	1.26635	. . *
Venezüella	3.71776	4.83872	-1.12096	* . .
Vietnam	4.37385	4.52074	-0.14688	. * .
Yemen	5.05113	4.45156	0.59957	. * .
Zimbabve	2.83887	3.79164	-0.95277	* . .

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : HALİL UÇAL
Doğum Yeri ve Tarihi : Kuyucak/AYDIN - 20/09/1980

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Boğaziçi Üniversitesi –İİBF. İktisat Bölümü
Yüksek Lisans Öğrenimi : Adnan Menderes Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü
İktisat A.B.D.
Bildiği Yabancı Diller : İngilizce, Almanca
Bilimsel Faaliyetleri :

İş Deneyimi

Stajlar :
Projeler :
Çalıştığı Kurumlar :

İletişim

e-posta Adresi : hucal@adu.edu.tr

Tarih : 2007